

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد: یک

مطالعه کیفی

The Qualities of a Good Supervisor from the Viewpoint of Postgraduate Students: a Qualitative Study

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۲/۲۸، تاریخ ارزیابی: ۱۳۹۵/۴/۲۴، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۸/۳

Yasin saeedi, Dr.Hamidreza Arasteh,
Dr.Hasanreza Zeinabadi

یاسین سعیدی^۱ - دکتر حمیدرضا آراسته^۲ - دکتر

حسن‌رضا زین‌آبادی^۳

Abstract: Curriculum in higher education is broad academic experience for students. One of the most important areas of research in the field of higher education, especially in the field of high education curricula, is supervision of graduate students. Writing a thesis by students constitutes an important part of curriculum in universities. However, it stands to reason that choosing a good qualified supervisor and getting to benefit from his/her instructions is more important than just writing a thesis. Therefore the aim of this study was to identify the qualities of a good supervisor as M. students pointed out. This study used a qualitative approach and the research method was phenomenological. The study population consisted of all postgraduate students of Kharazan University and the sample consisted of 3 postgraduate students who were chosen through purposeful sampling method. To analyze the data obtained from the study, content analysis and open axial and selective coding methods were used. The results showed that a good supervisor has six basic characteristics: 1) behavioral indicators (supervisor), 2) the supervisory relationship of the supervisor and student, 3) interactive relationship (the supervisor and student), 4) professional ethics (supervisor), 5) behavioral characteristics and 6) are of expertise of supervisor. It is suggested that supervisors in conducting these theses considering these qualities take an important step toward the future researches.

Keywords: good supervisor, postgraduate

چکیده: برنامه درسی در آموزش عالی، یک تجربه وسیع علمی برای دانشجویان است. یکی از مهم‌ترین زمینه‌های پژوهش در حوزه آموزش عالی و به ویژه برنامه‌های درسی آموزش عالی، پایان‌نامه‌های دانشجویان مقطع تحصیلات تکمیلی است. نگارش پایان‌نامه توسط دانشجویان بخش مهمی از پژوهش‌های واحد‌های درسی دانشگاهی را تشکیل می‌دهد. اما مهم‌تر از نگارش پایان‌نامه، انتخاب یک استاد راهنمای خوب و بهره‌مند شدن از راهنمایی‌های صحیح او است. هدف از این پژوهش شناسایی ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد بود. پژوهش حاضر در چارچوب رویکرد کیفی و با راهبرد پدیدار نگاری انجام شد. مشارکت‌کنندگان ۳۷ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه خوارزمی بودند که از طریق نمونه‌گیری نوعی تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و نیمه سازمان‌یافته جمع‌آوری شدند. روش تحلیل داده‌ها تحلیل محتوایی استقرایی با استفاده از کدگذاری در سه سطح باز، محور و منتخب بود. یافته‌های مربوطه نشان داد ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب شامل ۱) نشانگرهای رفتاری استاد راهنما؛ ۲) رابطه نظارتی استاد راهنما و دانشجو؛ ۳) رابطه تعاملی استاد راهنما و دانشجو؛ ۴) اخلاق حرفه‌ای آموزشی استاد راهنما؛ ۵) ویژگی‌های رفتاری استاد راهنما؛ و ۶) تخصص استاد راهنما است. پیشنهاد می‌شود استادان راهنما در راهنمایی پایان‌نامه‌ها با توجه به نتایج به دست آمده، گامی مهم در تحقیقات آینده بردارند.

کلمات کلیدی: استاد راهنمای خوب، دانشجویان کارشناسی

۱- کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول)

رایانامه: yasin.saeedi@yahoo.com

۲- استاد مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه خوارزمی رایانامه: arasteh@khu.ac.ir

۳- دانشیار مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه خوارزمی رایانامه: zeinabadi_hr@khu.ac.ir

مقدمه

پیشرفت‌های شگرف فناوریانه و ظهور نظریه‌ها و ایده‌های علمی هر روز به اعتبار دانشگاه‌ها و دانشگاهیان می‌افزاید (لنکستر و مایلیا^۱، ۲۰۱۲؛ جامیسون و گری^۲، ۲۰۰۶). هر ساله جوانان مستعد بسیاری وارد مراکز آموزش عالی می‌شوند تا پس از طی دوره‌های آموزشی تعیین‌شده بتوانند مهارتی در زمینه رشته تحصیلی خود کسب کنند. در این میان استادان دانشگاه‌ها نقش مهم و حساسی در رشد و ارتقای علمی دانشجویان بر عهده دارند. با توجه به ضرورت راهنمایی تحصیلی و پژوهشی دانشجویان و نیز بهبود و ارتقای کیفیت آموزشی، جایگاه خطیر استاد راهنما در رشد حرفه‌ای دانشجویان حائز اهمیت بسیاری است (پیسینین^۳، ۲۰۰۰).

به‌زعم لنکستر و مایلیا (۲۰۱۲)، در حال حاضر از جمله وظایف حساس دانشگاه‌ها در قبال دانشجویان، تدوین برنامه‌های درسی مناسب، به بلوغ رساندن علمی آن‌ها و کمک در کسب مهارت‌های پژوهشی در رشته تخصصی‌شان است؛ که این امر در سایه وجود استادان راهنمای وظیفه‌شناس و متعهد انجام می‌پذیرد. اما در بین دوره‌های تحصیلی مراکز آموزش عالی، مقطع تحصیلات تکمیلی و به‌ویژه دوره کارشناسی ارشد از حساسیت‌های خاصی برخوردار است (اریک کراس و عارف اسماعیل^۴، ۲۰۱۰). به‌زعم نیلی، نصر و اکبری (۱۳۸۶)، اهمیت دوره کارشناسی ارشد از آنجا ناشی می‌شود که با بهره‌مندی از دو رکن اصلی آموزش و پژوهش، منبع مهمی برای طراحی برنامه‌های درسی و رشد علمی دانشجویان و درنهایت تولید دانش محسوب می‌شود. در این دوره مسئولیت تربیت نیروی انسانی متخصص برای تصدی مدیریت نهادهای آموزشی، علمی، اقتصادی و سیاسی جامعه زیر نظر یک استاد راهنمای متخصص انجام می‌شود. با وجود اهمیت‌های ذکرشده، دوره کارشناسی ارشد با چالش‌هایی مواجه است. از جمله مهم‌ترین این مسائل، می‌توان به انتخاب یک استاد راهنمای خوب و متخصص توسط دانشجویان و تدوین مناسب پایان‌نامه اشاره کرد (آیوز و راوی^۵، ۲۰۰۵). نگارش پایان‌نامه توسط دانشجویان، آخرین مرحله هر مقطع تحصیلی است. دانشجویان در این دوره باید یک موضوع پژوهش را انتخاب نموده و به فراخور زمان در نظر گرفته‌شده بر روی موضوع تمرکز کرده و سپس نتایج تحقیق خود را در قالب یک پایان‌نامه زیر نظر استاد راهنما به رشته تحریر درآورده و از آن دفاع نمایند (رضاییان،

1- Lancaster & Milia

2- Jamieson & Gray

3- Piccinin

4- Eric Krauss & Arif Ismail

5- Ives & Rowley

به‌زعم رضاییان (۱۳۸۹)، با توجه به جایگاه، اهمیت و مسئله مهم تحقیقات و پایان‌نامه‌های دانشجویی در سه بعد ارتقای توانایی‌های پژوهشی دانشجویان، حل مسائل مربوط به سلامت جامعه و پیشبرد مرزهای دانش (چه در کشورهای پیشرفته و چه در کشورهای در حال توسعه)، راهنمایی و هدایت صحیح دانشجویان در این دوران از اهمیت شایان توجهی برخوردار است تا نتایج آن از بازدهی کافی و لازم برخوردار گردد. مک آلپین و وایس^۱ (۲۰۰۰)، معتقدند نگارش پایان‌نامه‌های دانشجویان کارشناسی ارشد به دلیل اولین فعالیت پژوهشی مستقل و مدون آن‌ها، باید زیر نظر یک استاد راهنما خوب که در زمینه رشته تحصیلی دانشجو تخصص دارد انجام شود. در این میان انتخاب یک استاد راهنمای خوب که از ویژگی‌های بارزی برخوردار باشد یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین جنبه‌های پژوهش محور در تحصیلات تکمیلی است. در همین خصوص ری^۲ (۲۰۰۷)، معتقد است هدایت صحیح دانشجویان در نگارش پایان‌نامه با انتخاب استاد راهنما خوب و متخصص صورت می‌گیرد. در زمینه انتخاب استاد راهنما و نقش حساس وی در جهت هدایت دانشجویان، صاحب‌نظران معتقدند: انتخاب استاد راهنما توسط دانشجویان کارشناسی ارشد به‌عنوان مهم‌ترین انتخاب تحصیلی آن‌ها به شمار می‌رود (فین^۳، ۲۰۰۵)، انتخاب استاد راهنمای دانشجویان کارشناسی ارشد به‌عنوان پلی بین موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی آن‌ها است (گروهولم و همکاران^۴، ۲۰۰۵)، انتخاب استاد راهنمای دانشجویان کارشناسی ارشد به‌عنوان ملاکی برای سنجش توانایی علمی آن‌ها است (پاول و گرین^۵، ۲۰۰۷). به‌طور کلی می‌توان گفت استادان راهنما در ارتقای توانایی‌های پژوهشی دانشجویان نقش مهمی ایفا می‌کنند؛ چراکه دوره کارشناسی ارشد توأمان با انگیزه دانشجویان برای پژوهش و تحقیق در عرصه‌ای معطوف است. منظور از انتخاب استاد راهنمای خوب، وجود یک سری عوامل درونی (اعم از: شهرت استاد، وجهه علمی استاد، ویژگی‌های رفتاری استاد و...)، و بیرونی (اعم از: جایگاه و موقعیت استاد در داخل و خارج از دانشگاه، قدرت و نفوذ استاد در گروه آموزشی و...)، مؤثر پیش‌روی دانشجو در جهت انتخاب استاد راهنمای خویش است (دریسدل^۶، ۲۰۰۳).

ضرورت پرداختن به مسئله انتخاب استاد راهنما و ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب زمانی

- 1- Macalpine & Weiss
- 2- Ray
- 3- Finn
- 4- Grevholm et al
- 5- Powell & Green
- 6- Drysdale

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

بارزتر می‌شود که بدانیم حجم پژوهش‌های انجام‌شده از این دست ناچیز است (آرمسترانگ^۱ و همکاران، ۲۰۰۴). در ایران به‌ویژه در رشته‌های علوم انسانی، تلاش‌های چندانی در زمینه پرداختن به مسئله انتخاب استاد راهنما و ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب صورت نگرفته است. البته این مسئله در اغلب کشورها، به‌ویژه در علوم رفتاری (علوم اجتماعی، روانشناسی، علوم تربیتی و رشته‌های مشابه) نیز وجود دارد. به‌عنوان مثال هاکی^۲ (۱۹۹۶)، (۱۹۹۷)؛ دلمونت، اتکینسون و پاسی^۳ (۱۹۹۷)؛ فیلیپس^۴ (۱۹۹۴)؛ و آکر، هیل و بلاک^۵ (۱۹۹۴)؛ به نقل از عطاران و همکاران (۱۳۸۸)، معتقدند که اغلب تلاش‌ها حول محور این امر قرار می‌گیرد که آنچه را که یک استاد باید انجام دهد تعیین کنند نه آن کاری را که واقعاً انجام داده است، ارزیابی کنند. این پژوهش در نظر دارد با به دست آوردن مهم‌ترین ویژگی‌ها و مؤلفه‌های یک استاد راهنمای خوب، به یکی از مهم‌ترین وظایف آموزشی استادان در تحصیلات تکمیلی بپردازد و سؤال اصلی تحقیق بدین‌صورت مطرح می‌شود: مهم‌ترین ویژگی‌ها و مؤلفه‌های یک استاد راهنمای خوب کدام‌اند؟

با توجه به ضرورت راهنمایی و مشاوره تحصیلی و تأثیر آن بر روند آموزشی دانشجویان و در نتیجه کیفیت کلی آموزش دانشگاه، جایگاه و رسالت خطیر استاد راهنما در رشد حرفه‌ای دانشجویان حائز اهمیت بسزایی بوده، و اهمیت این موضوع در دوران تحصیلات تکمیلی بر کسی پوشیده نیست (خدایاریان و همکاران، ۱۳۹۰). دانشجویان برای کسب مدرک کارشناسی ارشد و دکتری و به‌عبارت‌دیگر؛ برای فارغ‌التحصیل شدن باید تحقیقات خود را در قالب پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد^۶ و پایان‌نامه‌های دکتری^۷، را بسته به قوانین و مقررات دانشگاه کامل نمایند. در این میان نقش استاد راهنما، حساس و مهم است. استاد راهنما به‌طور همزمان ممکن است در نقش‌های بسیاری اعم از مربی^۸، معلم^۹، آموزش‌دهنده^{۱۰}، دوست^{۱۱}، همکار^{۱۲}، الگو^{۱۳} و راهنما^{۱۴}

-
- 1- Armatrong
  - 2- Hockey
  - 3- Delamont, Atkinson & passy
  - 4- Philips
  - 5- Acker, Hill & Black
  - 6- Thesis Master Degree
  - 7- Dissertation Doctoral Degree
  - 8- Coach
  - 9- Teacher
  - 10- Trainer
  - 11- Friend
  - 12- Colleague
  - 13- Role Model
  - 14- Guide

انجام وظیفه کند. این مهارت‌ها با ایجاد اعتماد و درک رابطه بین دانشجو و استاد راهنما به دست می‌آید (میون پیو^۱، ۲۰۱۳).

استاد راهنمای پایان‌نامه‌ها در دانشگاه، معمولاً یک عضو هیأت علمی است که خدمات راهنمایی و مشاوره‌ای را با یک دعوت پذیرفته است، و دانشجو را در مطابقت دادن علائق و توانایی‌هایش با برنامه‌های آموزشی و ارزیابی متناوب از پیشرفت‌های وی در دانشگاه کمک می‌کند. همچنین استاد راهنما به‌عنوان یک هماهنگ‌کننده تجربیات یادگیری، باید آگاهی و اطلاعات به‌روز در موضوعات مختلف برنامه‌های درسی، راه و روش ثبت‌نام و خدمات مشاوره‌ای داشته باشد (مجاهد و همکاران، ۱۳۹۰).

حاجی آقاجانی و همکاران (۱۳۸۲)، معتقدند استاد راهنما یکی از اعضای هیأت علمی تمام‌وقت دانشگاه است که مسئولیت هدایت تحصیلی، راهنمایی و مشاوره دانشجویان را در زمینه مشکلات فردی، عاطفی، اجتماعی، خانوادگی، به‌ویژه آموزشی و پژوهشی و نیز مشکلات غیرمترقبه در حدود مقدرات را بر عهده دارد تا بتواند در جهت ارتقاء تحصیلی، سلامت روانی، جسمی، معنوی و اجتماعی دانشجویان، با توجه به شرایط زمانی و مکانی، اقدامی مؤثر داشته باشد. راهنمایی‌های استاد راهنما در عرصه نگارش پایان‌نامه دانشجویی به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق می‌گردد که در آن فردی به نام استاد راهنما، دانشجو را در غلبه بر مشکلاتش یاری می‌رساند و به او می‌آموزد خویشتن را بشناسد و رابطه خود را با دیگران درک کند. راهنمایی‌های استاد راهنما به دانشجو در طول نگارش پایان‌نامه، رابطه‌ای است هدفمند و پویا که بر اساس مشارکت استاد راهنما و دانشجو و با روش‌های منطبق بر نیازهای دانشجو انجام می‌گیرد.

به‌زعم مک‌آلپین و وایس (۲۰۰۰)، راهنمایی و مشاوره ناکافی و نامناسب از جانب استاد راهنما، منجر به عدم دستیابی دانشجو به اهداف آموزشی و حرفه‌ای می‌گردد و دانشجو را در طول نگارش پایان‌نامه با مشکلات عدیده‌ای از جمله: دلسرد شدن از انجام کارهای تحقیقاتی و پژوهشی در آینده، اهمال‌کاری، ارائه دادن اطلاعات غلط در پایان‌نامه خود، درخواست راهنمایی از افراد غیرمتخصص در زمینه موضوع پایان‌نامه و مهم‌تر از همه کاربردی نبودن تحقیق مواجه می‌سازد. درحالی‌که راهنمایی و مشاوره کافی و مناسب از جانب استاد راهنما، می‌تواند بستر گسترش علم، حل مشکلات، تغییر الگوی رفتاری، تخصص در زمینه تحصیلی مرتبط، امید به آینده، خودباوری و خودکارآمدی را برای دانشجویان فراهم سازد.

در بررسی ویژگی‌های استاد راهنمای خوب اختلاف‌نظرهای زیادی وجود دارد. برخی از محققان توجه به ویژگی‌های فردی دانشجویان را اساس قرار داده‌اند (پیسینین، ۲۰۰۰) و برخی دیگر

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

ویژگی شخصیتی خود استاد راهنما را از جمله ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب و مؤثر دانسته‌اند (سادلاک^۱، ۲۰۰۴). اما به‌طور کلی ویژگی‌هایی چون تعهد و مسئولیت (پالامو^۲، ۲۰۰۴)؛ تنظیم توافق‌نامه کاری و ترسیم نقشه همکاری (میون پیو، ۲۰۱۳)؛ ارزیابی و شناخت وضعیت تحصیلی دانشجو در گذشته و حال (عتیق و یالسکین^۳، ۲۰۱۰)؛ کمک در انتخاب موضوع مناسب و کاربردی و کمک در تشکیل ساختار مناسب پایان‌نامه (جامیسون و گری^۴، ۲۰۰۶)؛ رابطه تعاملی و نظارتی مناسب (گاتفیلد و آلپرت^۵، ۲۰۰۲)؛ در دسترس بودن و در اختیار قرار دادن زمان کافی برای هدایت دانشجویان (تامسون، کریکمن، واتسون و استوارت^۶، ۲۰۰۵)؛ راهنمایی‌های مستمر در آغاز روند تدوین پایان‌نامه، راهنمایی و حمایت‌های مداوم در مراحل نگارش و حمایت از دانشجو در مراحل پایانی پژوهش (ویسکر^۷، ۲۰۰۵)؛ کمک به دانشجو در ارتقای توانایی‌های وی (ویلکیناس^۸، ۲۰۰۸)؛ و آیوز و راولی، ۲۰۰۵)؛ برخورداری از اخلاق حرفه‌ای آموزشی (کمپبل^۹، ۲۰۰۸)؛ برقراری جلسات منظم در طول مراحل نگارش، ایجاد انگیزش درونی و حمایت‌های روحی و روانی از دانشجویان (سوفر^{۱۰}، ۱۹۹۵)؛ ارائه بازخوردها و انتقادهای سازنده و جلوگیری از به وجود آمدن موضع تأیید گونه در جریان هدایت پایان‌نامه (فیلیپس و پوق^{۱۱}، ۱۹۹۴)؛ و تخصص در ابعاد گوناگون پایان‌نامه (پاول و گرین، ۲۰۰۷)؛ توسط محققان برای استاد راهنمای خوب در نظر گرفته شده است.

در برخی از پژوهش‌های صورت گرفته، صاحب‌نظران معتقدند استادان راهنمایی که از وظایف خود به‌طور کامل آگاه هستند اغلب از ویژگی‌ها و مؤلفه‌های یک استاد راهنمای خوب برخوردارند. به‌عنوان نمونه جامیسون و گری (۲۰۰۶)، در بخشی از پژوهش خود با اشاره به وظایف استادان راهنما و تقسیم این وظایف به وظایف اصلی و فرعی درصدد ارائه ویژگی‌های استادان راهنما بودند. مهم‌ترین وظایف و ویژگی‌های اصلی یک استاد راهنما از دیدگاه جامیسون و گری (۲۰۰۶)، عبارت‌اند از: کمک به دانشجو در انتخاب موضوع پایان‌نامه، نظارت بر نگارش پروپزال^{۱۲} و گزارش-

- 1- Sadlak
- 2- Palomo
- 3- Atik & Yalcin
- 4- Jamieson & Gray
- 5- Gatfield & Alpert
- 6- Thompson, Kirkman, Watson & Stewart
- 7- Wiscer
- 8- Vilkinas
- 9- Campbell
- 10- Sofaer
- 11- Phillips & Pugh
- 12- Proposal

های پیشرفت، تنظیم توافق‌نامه کاری بین استاد راهنما و دانشجو، آشنا سازی دانشجو با منابع اطلاعاتی دست‌اول و مرتبط، آشنا سازی دانشجو با نرم‌افزار موردنیاز برای تحلیل داده‌ها، کمک به دانشجو در سازمان دادن به مطالب پایان‌نامه، مرور کامل بر پایان‌نامه به همراه دانشجو قبل از جلسه دفاع، حمایت از دانشجو در جلسه دفاع، کمک به دانشجو در استخراج مقاله از پایان‌نامه خود؛ و مهم‌ترین وظایف و ویژگی‌های فرعی یک استاد راهنما عبارت‌اند از: توافق با دانشجو برای رسیدن به هدف، آشنا سازی دانشجو با محققان دیگر، انگیزه دادن به دانشجو در طول نگارش پایان‌نامه، گوش دادن به مشکلات دانشجو، حمایت عاطفی و شخصی از دانشجو، آموزش تفکر انتقادی به دانشجو، کمک به دانشجو در غلبه بر مشکلات و آشناسازی دانشجو با سازمان‌های مرتبط در جهت یافتن شغل مناسب.

عتیق و یالسکین (۲۰۱۰)، در پژوهش خود ویژگی‌های استادان راهنما را چنین برشمرده‌اند: ارزیابی و شناخت وضعیت تحصیلی دانشجو در گذشته و در حال تحصیل، کمک به دانشجو در جهت انتخاب موضوع مناسب و همکاری با دانشجو در جهت تکمیل پروپزال، همکاری مستمر با دانشجو در طول نگارش پایان‌نامه، شناخت استعدادها و توانایی‌های بالقوه دانشجو و کمک به شکوفایی آن، تنظیم برنامه زمانی و حضور منظم در امر ارائه راهنمایی‌های لازم در جهت نگارش پایان‌نامه، حمایت عاطفی و روانی از دانشجو در طول نگارش پایان‌نامه، آشنا کردن دانشجو با محققان دیگر در زمینه مباحث علمی و پژوهشی مرتبط با پایان‌نامه، همکاری در ارتقای حرفه‌ای دانشجو، آماده‌سازی دانشجو در جهت انجام جلسه دفاع از پایان‌نامه و ارائه راهنمایی‌های لازم به دانشجو در زمینه شغل و ادامه تحصیل. میون پیو (۲۰۱۳)، با نگاهی متفاوت به ویژگی‌های استادان راهنما، معتقد است مهم‌ترین وظیفه و ویژگی استاد راهنما در هدایت پایان‌نامه دانشجویان نباید تک‌بعدی و فقط پرداختن به مسئله پژوهش باشد، بلکه مهم‌ترین وظیفه و ویژگی یک استاد راهنمای خوب، کمک به دانشجو در توسعه تمامی جنبه‌های زندگی اعم از: اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، سیاسی و... است. وی از سه مقوله توافق با دانشجو بر روی هدف در شروع کار، راهنمایی‌های مناسب استاد راهنما به دانشجو در تشکیل ساختار مناسب پایان‌نامه و انگیزه دادن و اعتمادبه‌نفس ایجاد کردن در دانشجویان در طول فرایند تحقیق به‌عنوان وظایف و ویژگی‌هایی که استادان راهنما در عرصه نگارش پایان‌نامه در قبال دانشجویان بر عهده‌دارند یاد می‌کند. همچنین ویسکر (۲۰۰۵)، با ذکر سه مرحله یا گام کلی در فرایند نگارش پایان‌نامه، وظایف و ویژگی‌های مهم یک استاد راهنمای خوب را در هر کدام از آن‌ها بدین ترتیب بیان می‌کند: (۱) آغاز روند راهنمایی: کمک به انتخاب موضوع و عنوان مناسب، مشخص کردن ماهیت پژوهش، طراحی چارچوب مفهومی مناسب پژوهش برای دانشجو، تصمیم‌گیری به همراه دانشجو در مورد روش‌شناسی پژوهش، کمک به یادگیری نرم‌افزارهای مورد استفاده در پژوهش، هدایت

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

دانشجو در دسترسی به ادبیات پژوهش، آشنا سازی دانشجویان با سایت‌ها و شبکه‌های اطلاعاتی مرتبط با موضوع پایان‌نامه، آشنا سازی دانشجو با سایر دانشجویان پژوهشگر و منعقد کردن توافق‌نامه کاری با دانشجو؛ ۲) راهنمایی و حمایت‌های مداوم در مراحل نگارش: انجام ملاقات با دانشجو در جهت قرار گرفتن در جریان امور کار، نظارت بر طراحی مبانی نظری پژوهش توسط دانشجو، ارائه دادن الگوهای برای گونه‌های مختلف پژوهش، تصمیم‌گیری‌های اخلاقی، تعهد، پشتکار و اخلاق در پژوهش؛ و ۳) مراحل پایانی پژوهش: تشویق دانشجو برای تهیه پیش‌نویس اولیه کار، تشویق دانشجو به ویرایش مکرر نهایی کار، کمک به دانشجو برای آماده کردن نسخه نهایی کار، ایجاد خودباوری و اعتماد به نفس در دانشجو، آماده‌سازی دانشجو برای جلسه دفاع از پایان‌نامه.

صفایی موحد و عطاران (۱۳۸۹)، معتقدند استادان راهنما در جریان هدایت پایان‌نامه‌ها می‌بایست چهار وظیفه را ایفا نمایند:

نقش مربی: نشان دادن مسیر به دانشجویان و تذکر دادن نقاط ضعف و قوتشان به آن‌ها.
بستر ساز و تسهیل‌کننده: فراهم نمودن بستر و فرصت لازم برای دانشجویان جهت کسب تجربه-های جدید و استفاده از مهارت‌ها.
مشاور دلسوز و مهربان: ارائه مشاوره‌های دلسوزانه و صحیح به دانشجویان و تلاش در جهت رفع مشکلات آن‌ها.

نقش رابط: ایجاد شبکه‌های حرفه‌ای کارآمد میان دانشجو و دیگر استادان و دانشجویان.
به‌عنوان نکته پایانی در باب ویژگی‌های استاد راهنمای خوب باید اذعان کرد همان‌گونه که نیلی، نصر و اکبری (۱۳۸۶)، اشاره می‌نمایند، ویژگی‌های استادان راهنما بسیار پیچیده است و از همین منظر پل^۱ (۱۹۹۷)، معتقد است؛ علی‌رغم اینکه بیشتر دانشگاه‌ها و کمیته‌های پژوهشی دستورالعمل‌هایی برای راهنمایی تنظیم و ارائه می‌کنند و منشورهای زیادی برای ارائه کیفیت عمل راهنمایی نوشته شده و در دسترس است، اما هیچ‌کدام نتوانسته‌اند محدوده ویژگی‌ها و عمل یک استاد راهنمای خوب را مشخص کنند.

در رابطه با استادان راهنما پژوهش‌های چندی صورت گرفته است. لازم به ذکر است به دلیل تلفیق پیشینه پژوهش‌ها با مطالب مبانی نظری تحقیق و برای جلوگیری از تکرار مطالب، در جدول شماره ۱، اشاره‌ای مختصر به تعدادی از پژوهش‌های انجام‌شده داخلی و خارجی شده است.

جدول ۱: خلاصه پیشینه داخلی و خارجی پژوهش

نویسنده	سال	عنوان	نتایج
ژائو، گولد و مک کورمیک ^۱	۲۰۰۵	انتخاب استاد راهنما و استاد مشاور و رضایت از استاد راهنما	در نتیجه پژوهش آمده است دانشجویان با انگیزه بالا از استاد راهنمای متخصص و فعال استقبال می‌کنند و دانشجویان کم انگیزه دنبال استاد راهنمای سهل گیر در جریان نگارش، هدایت و نظارت هستند.
آیوز و راوولی	۲۰۰۵	انتخاب یا اختصاص استاد راهنما و راهنمایی‌های مستمر	انتخاب استاد راهنما با توجه به رابطه پیشین دانشجو با وی است. همچنین استادان راهنما در انتخاب موضوع، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری جدی و پیگیر هستند اما در سایر مراحل از نظارت آن‌ها کاسته می‌شود.
تونسیچ ^۲	۲۰۰۶	عوامل کلیدی در تحقیقات کارشناسی ارشد	در بخشی از این مطالعه آمده است انتخاب استاد راهنمای خوب و متخصص یکی از فاکتورهای کلیدی در موفقیت دانشجویان کارشناسی ارشد در مقاطع بالاتر تحصیلی است.
جامیسون و گری	۲۰۰۶	نظارت بر پروژه‌های دانشجویان: انتظارات از استاد راهنما و دانشجویان	استاد راهنما و دانشجویان باید در ابتدا انتظارات را از یکدیگر مشخص ساخته و در پی طراحی نقشه کار باشند. با این عمل دانشجویان و استادانی که با یکدیگر سازگاری نداشته باشند در همان ابتدا راه خود را از یکدیگر جدا خواهند کرد.
ری	۲۰۰۷	انتخاب استاد راهنمای پایان‌نامه دکتری	در انتخاب استاد راهنما عوامل اصلی از جمله تخصص استاد راهنما، با برنامه بودن و نظم کاری استاد راهنما، تعهد و مسئولیت استاد راهنما و عوامل فرعی از جمله قدرت و نفوذ استاد راهنما در گروه آموزشی و سازمان‌های مختلف تأثیرگذار هستند.
اریک کراس و عارف اسماعیل	۲۰۱۰	تجارب دانشجویان دکتری از انتخاب استاد راهنمای خود	۴ مؤلفه اصلی مدیریت و روابط شخصی، زمان و محدودیت‌های دسترسی، سازگاری تحصیلی و انتظارات، و ۴ مؤلفه فرعی ویژگی‌های فردی استاد و دانشجو، سبک نگارش پایان‌نامه، دانشگاه محل تحصیل استاد و دانشجو و میزان مسئولیت‌پذیری استاد و دانشجو در انتخاب استادان راهنما شناسایی شدند.
میون پیو	۲۰۱۳	نقش استاد راهنما در موفقیت‌های پایان‌نامه‌های دانشجویان	از طریق مصاحبه با دانشجویان ۵ مؤلفه استادان راهنما که نقش مهمی در موفقیت پایان‌نامه‌های دانشجویان را نشان می‌داد شناسایی شد که عبارت‌اند از: مدیریت، پشتیبانی اداری، پشتیبانی فنی ویژه، حمایت معنوی در سطح وسیع و

1- Zhao, Golde & McCormick

2- Toncich

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

حمایت شخصی و عاطفی.			
۶۳٪ از دانشجویان مداخله استاد راهنما در تمامی جنبه‌ها را به‌عنوان مسئولیت اصلی وی تلقی کرده و ۶۵٪ از دانشجویان انتظار دارند فقط در صورت درخواست آن‌ها استاد راهنما مداخله مستقیم در امر پژوهش داشته باشند.	عملکرد، نحوه انتخاب و شرح وظایف استادان راهنما از دیدگاه دانشجویان	۱۳۸۲	حاجی آقاجانی و همکاران
مهم‌ترین ابعاد صلاحیتی استاد راهنما عبارت‌اند از: تعهد حرفه‌ای به کار هدایت و راهنمایی، حرفه‌ای ساختن دانشجویان در بعد پژوهش، صلاحیت‌های مدیریتی و رهبری و ارتقای کیفیت عملکرد دانشجو و پژوهش.	شناسایی ابعاد صلاحیتی استاد راهنما از دیدگاه دانشجویان	۱۳۹۰	خدایاریان و همکاران
۷ مؤلفه نظارت مداوم استاد راهنما، فداکاری و تعهد، شهرت علمی، زمان آزاد و در دسترس بودن، رابطه شخصی با استاد راهنما، میزان هماهنگی بین استاد راهنما و دانشجو و سابقه استاد در خصوص عملکرد قبلی وی، به‌عنوان عوامل مؤثر بر انتخاب استاد راهنما مشخص شدند.	استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه برای انتخاب استاد راهنما	۱۳۹۱	صالحی عمران و همکاران

روش پژوهش

مشارکت‌کنندگان در این تحقیق شامل ۳۷ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد دانشکده‌های مختلف دانشگاه خوارزمی تهران بودند که بر اساس نمونه‌گیری نوعی و با توجه به قاعده اشباع نظری و به‌صورت داوطلبانه در پژوهش شرکت کرده‌اند. با توجه به اینکه پژوهشگر در پژوهش کیفی معمولاً به دنبال تعمیم‌یافته‌ها نیست، بر اساس اشباع نظری می‌تواند در صورت رسیدن به تکرار داده‌ها و یافته‌های کیفی مشابه، از ادامه فرایند گردآوری داده‌ها صرف‌نظر کند. بر اساس طبقه‌بندی کرسول^۱ (۲۰۱۲)، نمونه‌گیری نوعی، شکلی از نمونه‌گیری هدفمند است که پژوهشگر در آن، یک شخص یا جایی را مطالعه می‌کند که برای کسانی که با موقعیت غریبه‌اند، عادی است. البته آنچه عادی بودن را ایجاد می‌کند، نسبت به تفسیر، باز است؛ به‌عبارت‌دیگر پژوهشگر در نمونه‌گیری نوعی به دنبال این است که «چه چیزی طبیعی است؟» یا «چه چیزی عادی است؟» (کرسول، ۲۰۱۲: ۲۰۸؛ به نقل از غلامی و اسدی، ۱۳۹۲: ۱۲). ابزار گردآوری داده‌ها در این مقاله مبتنی بر مصاحبه نیمه ساختاری بوده که بر اساس آن درک دانشجویان کارشناسی ارشد از ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب بر اساس تجربه‌های حرفه‌ای و عملی آن‌ها مطالعه

^۱ - Cresswell

یاسین سعیدی^۱ دکتر حمیدرضا آراسته- دکتر حسن‌رضا زین‌آبادی

شد. در واقع هدف ضمنی انتخاب مشارکت‌کنندگان چنین بوده که اولاً با دانشجویانی مصاحبه شود که یا در مراحل پایانی تدوین پایان‌نامه قرار داشتند و یا از پایان‌نامه خود دفاع نموده بودند و دوماً با افرادی مصاحبه شود که در دانشکده‌های مختلف و از زوایای متفاوت تجربه همکاری با استاد راهنمای خود را داشتند. جدول ۲، خصوصیات مشارکت‌کنندگان در پژوهش را نشان می‌دهد:

جدول ۲: مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش و وضعیت پایان‌نامه آن‌ها

ردیف	رشته تحصیلی	وضعیت پایان‌نامه	ردیف	رشته تحصیلی	وضعیت پایان‌نامه
۱	راهنمایی و مشاوره	دفاع از پایان‌نامه	۲۰	علوم سیاسی	دفاع از پایان‌نامه
۲	روانشناسی	در حال اتمام پایان‌نامه	۲۱	منابع انسانی	در حال اتمام پایان‌نامه
۳	مدیریت آموزشی	دفاع از پایان‌نامه	۲۲	تکنولوژی آموزشی	دفاع از پایان‌نامه
۴	زیست‌شناسی	دفاع از پایان‌نامه	۲۳	مهندسی مکانیک	در حال اتمام پایان‌نامه
۵	جغرافیا و برنامه-ریزی شهری	در حال اتمام پایان‌نامه	۲۴	جغرافیای طبیعی	دفاع از پایان‌نامه
۶	GIS	دفاع از پایان‌نامه	۲۵	زبان و ادبیات فارسی	دفاع از پایان‌نامه
۷	مهندسی عمران	در حال اتمام پایان‌نامه	۲۶	مدیریت کسب‌وکار	در حال اتمام پایان‌نامه
۸	روابط بین‌الملل	دفاع از پایان‌نامه	۲۷	اقتصاد	در حال اتمام پایان‌نامه
۹	مهندسی کامپیوتر	در حال اتمام پایان‌نامه	۲۸	اقلیم‌شناسی	دفاع از پایان‌نامه
۱۰	شیمی	دفاع از پایان‌نامه	۲۹	سیستم اقتصادی و اجتماعی	در حال اتمام پایان‌نامه
۱۱	جامعه‌شناسی	دفاع از پایان‌نامه	۳۰	تاریخ	در حال اتمام پایان‌نامه
۱۲	مهندسی صنایع	دفاع از پایان‌نامه	۳۱	فلسفه تعلیم و تربیت	دفاع از پایان‌نامه
۱۳	برنامه‌ریزی درسی	دفاع از پایان‌نامه	۳۲	علوم قرآن و حدیث	دفاع از پایان‌نامه
۱۴	روانشناسی عمومی	دفاع از پایان‌نامه	۳۳	معارف اسلامی	دفاع از پایان‌نامه
۱۵	زمین‌شناسی	در حال اتمام پایان‌نامه	۳۴	بازرگانی	در حال اتمام پایان‌نامه
۱۶	فناوری اطلاعات	در حال اتمام پایان‌نامه	۳۵	بانکداری	در حال اتمام پایان‌نامه
۱۷	فیزیولوژی و تندرستی	دفاع از پایان‌نامه	۳۶	برنامه‌ریزی روستایی	دفاع از پایان‌نامه

دفاع از پایان‌نامه	اقتصاد و انرژی	۳۷	دفاع از پایان‌نامه	حقوق	۱۸
			در حال اتمام پایان‌نامه	مدیریت ورزشی	۱۹

با توجه به اینکه هدف اصلی پژوهش‌شناسایی ویژگی‌ها و مؤلفه‌های یک استاد راهنمای خوب بود، راهبرد این پژوهش از نوع پدیدار نگاری^۱ بوده است. پدیدار نگاری یک سنت پژوهش تجربی است که به مطالعه فهم و درک افراد از دنیای اطرافشان می‌پردازد. به اعتقاد مارتن^۲ (۱۹۸۱)، به نقل از غلامی و اسدی (۱۳۹۲)، «پدیدار نگاری روشی برای تحلیل توصیفی و فهم افراد از پدیده‌هایی است که آن‌ها در طول زندگی حرفه‌ای و یا شخصی خود تجربه کرده‌اند». در این راهبرد پژوهشی، مسئله یا مشکل پژوهشی از درون و توسط افرادی که آن را تجربه کرده‌اند، مورد مطالعه قرار می‌گیرد. پدیدار نگاری با پدیدارشناسی متفاوت است. درحالی‌که پدیدارشناسی عمدتاً یک روش فلسفی است که در آن یک فیلسوف نظر و درک خود را درباره یک پدیده مسلم و قطعی می‌داند، پدیدار نگاری یک روش پژوهشی است که در آن، پژوهشگر درک و فهم افراد دیگر را درباره یک پدیده تجربه شده توصیف می‌کند. تلاش پژوهشگر در اجرای هر مصاحبه بر آن متمرکز بوده تا داده‌های کیفی به‌صورت مستقل و اکتشافی به دست آید و نتایج آن بدون دست‌کاری ذهنی و ارائه الگوی خاصی مورد تحلیل قرار گیرد. پرسش‌های اساسی برای شناسایی ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب در هر مصاحبه این‌چنین بود:

(۱) ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب چیست؟

(۲) این ویژگی‌ها چرا و به چه دلایلی برای انتخاب یک استاد راهنمای خوب مهم است؟

علاوه بر پرسش‌های اساسی، پژوهشگر در طول مصاحبه از سؤالات کنکاشی برای درک عمیق‌تر از پدیده مورد مطالعه استفاده کرده است. برای نمونه می‌توان به این دو سؤال کنکاشی اشاره کرد: به نظر شما هدایت پایان‌نامه‌های دانشجویان از جانب استادان راهنما شامل چند بخش اصلی و فرعی در طول هدایت پایان‌نامه می‌شود؟ آیا استاد راهنما انتظارات خود و شما را از یکدیگر در طول پایان‌نامه مشخص کرد؟ کلیه مصاحبه‌ها به‌صورت عمیق و ضبط‌شده، انجام گرفته و تمام تلاش پژوهشگر بر آن بوده تا در زمان اجراء مشارکت‌کننده، هدایت‌گر اصلی روند مصاحبه باشد و به کمک یادداشت‌برداری و یادآوری نکته‌های مورد اشاره توسط مصاحبه‌شونده به ترتیب مورد کنکاش قرار گیرد تا در فرایند آوانویسی (برگرداندن صدا به نوشته) ابهامی باقی نماند. بعد از انجام مصاحبه، کلیه مصاحبه‌ها از روی دستگاه ضبط پیاده گردید و برای تحلیل آماده شد. فرایند تحلیل داده‌ها استقرایی بوده، به‌عبارت‌دیگر هیچ چهارچوب مفهومی قبلی برای کدگذاری و

^۱ - Phenomenography

^۲ - Marton

مقوله‌بندی وجود نداشت بلکه مصاحبه به‌صورت آزاد و عمدتاً با توجه به فن کدگذاری مورد‌استفاده در نظریه زمینه‌ای^۱ یا «برخاسته از داده‌ها» (بازرگان، ۱۳۸۹)، صورت گرفت. به‌عبارت‌دیگر داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز^۲، محوری^۳ و منتخب^۴ تحلیل شدند. برای مطالعه روایی صوری و محتوایی پرسش‌های مصاحبه با تنی چند از اساتید دانشکده مدیریت و علوم تربیتی و نیز صاحب‌نظران حوزه پژوهش‌های کیفی مشورت شد. همچنین برای سنجش پایایی پرسش‌های مصاحبه از روش پایایی همزمان که ناظر بر مقایسه و هم‌افزایی مشاهدات همزمان^۵ است، استفاده شد. جدول ۳ یک نمونه از کدگذاری باز را نشان می‌دهد.

جدول ۳: یک نمونه از کدگذاری باز بر اساس بخشی از یک مصاحبه

زمانی که بحث استاد راهنما به میان می‌آید باید استادان متوجه این موضوع باشند که مسئولیت آن‌ها از حد یک استاد و مدرس فراتر رفته؛ چراکه رفتار و عملکرد آن‌ها در حین راهنمایی دانشجویان می‌تواند بر سرنوشت زندگی و آینده آن‌ها از بعد شخصی، علمی-پژوهشی و شغلی تأثیر زیادی بگذارد. در حال حاضر دانشجویان کارشناسی ارشد به این موضوع فکر می‌کنند که پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تدوین، راهنمایی و دفاع از آن حالت صوری و تصنعی دارد و هر شخص می‌تواند با کمی تسلط بر کامپیوتر و سرچ مقالات و کپی‌برداری، این واحد را به اتمام برساند. بنده یکی از دلایل بی‌انگیزگی دانشجویان کارشناسی ارشد برای ارائه یک پایان‌نامه خوب و معتبر علمی را همین موضوع می‌دانم. شما تصور کنید اگر استاد راهنمایی پس از قبول مسئولیت و هدایت دانشجو، برنامه‌ای تا پایان راهنمایی، تنظیم و با گذشت زمان درصدد خواستن پیشرفت کار از دانشجو برآید، آیا دانشجو انگیزه و رغبت پیدا نمی‌کند؟ مطمئن باشید که این انگیزه زمانی افزایش می‌یابد که دانشجو احساس کند استاد راهنما برای وی و کارش ارزش قائل است و برای خواندن مطالب ارائه‌شده از سوی وی زمان صرف می‌کند.

۱- افزایش مسئولیت با اضافه شدن پسوند راهنما؛ ۲- رفتار و عملکرد استادان راهنما؛ ۳- تأثیرگذاری بر آینده علمی-پژوهشی و حتی شغلی ۴- قبول مسئولیت و هدایت دانشجو؛ ۵- تنظیم برنامه کاری برای هدایت و راهنمایی؛ ۶- ارزش قائل شدن برای کار دانشجو؛

کدهای باز استخراج‌شده در این نقل‌قول:

عمل فرایند کدگذاری به این صورت بوده که ابتدا کل مصاحبه‌ها به‌دقت روخوانی شد تا معنا و مفاهیم اصلی در آن به‌صورت توصیفی شناسایی شود. نتیجه این مرحله یک تصویر کلی و توصیفی از هر مصاحبه بود. در مرحله بعد همه مصاحبه‌ها برای تحلیل اولیه و کدگذاری در نظر

1 - Grounded theory

2 - Open coding

3 - Axial coding

4 - Selective coding

5 - Diachronic Reliability

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

گرفته شدند. برای کدبندی، متن مصاحبه‌های انتخاب‌شده را قطعه‌بندی کرده و هر قطعه (مبنای قطعه‌بندی محتوا بود، هر معنا، محتوا و مضمونی که هدف پژوهش را پوشش دهد) را یک کد در نظر گرفتیم و نام هر کد را به‌گونه‌ای انتخاب کردیم که دقیقاً و به‌صورت عینی توصیف‌کننده قطعه مشخص شده باشد. این مرحله کدگذاری باز بود. این کار تا مرحله اشباع نظری یعنی جایی که کدهای جدیدی شناسایی نمی‌شد، ادامه پیدا کرد. نتیجه این مرحله شناسایی تعداد زیادی کدهای باز بود. کدهای به‌دست‌آمده در مرحله اول، بعد از چند بار غربال کردن و با ملاحظه مشابهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها ادغام شده و درنهایت کدها به تعداد محدودتری تقلیل یافت و بر اساس آن تعداد ۳۲ کد نهایی مشخص گردید (کدگذاری محوری). جدول ۴، نمونه‌ای از چگونگی شکل‌گیری کدهای محوری را نشان می‌دهد:

جدول ۴: نحوه شکل‌گیری کدگذاری محوری

کد محوری	خصوصیات فردی و رفتاری استادان راهنما	خصوصیات تخصصی استادان راهنما	خصوصیات اخلاق حرفه‌ای استادان راهنما
کدباز	متعهد و مسئولیت‌پذیر بودن	تخصص در مسأله‌شناسی پژوهش	روشن ساختن انتظارات از یکدیگر
	در دسترس بودن و اختصاص زمان کافی برای راهنمایی	تخصص در ارائه موضوعات به روز و جدید	تلاش در جهت تبدیل نقاط ضعف به نقاط قوت
	برخورد صحیح با دانشجو	تخصص در مبانی نظری پژوهش	پایبندی به اصول اخلاق حرفه‌ای
	آگاهی از وظایف خود به‌عنوان راهنما	تخصص در شکل دادن الگوی پژوهش	پرورش تفکر انتقادی دانشجو
	نظارت بر کار پژوهشی دانشجو	تخصص در روش‌شناسی پژوهش	توانمندسازی اخلاقی دانشجو
	موقعیت استاد راهنما در داخل و خارج از دانشگاه/دانشکده	آشنایی با نرم‌افزارهای مختلف رشته تخصصی	انتقال صفات و ویژگی‌های برجسته انسانی
	پشتیبانی از دانشجو	تخصص در تجزیه و تحلیل آماری	عدم تحمیل نظرات و پذیرش نظرات دانشجو
	علاقه پژوهشی	تخصص در جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	ایجاد فضای بحث مناسب

در ادامه کدهای نهایی (جدول شماره ۵) به‌صورت تحلیلی به درون‌مایه اصلی تبدیل شد (کدگذاری منتخب). لازم به ذکر است که گزارش نهایی این مقاله در بخش یافته‌ها بر اساس بخش کدهای منتخب و محوری است.

جدول ۵: نحوه شکل‌گیری کدهای منتخب یا مقوله‌های نهایی

کد منتخب	کد محور	کدباز
رابطه نظارتی استاد راهنما و دانشجو	استفاده استاد راهنما از سبک ساختاری/بالا به پایین	نظارت از بالا به پایین استاد راهنما بر پروژه تحقیقاتی دانشجو؛ ایفا کردن نقش یک سازمان دهنده از جانب استاد راهنما؛ مناسب بودن نقش سازمان دهنده در شروع پژوهش به جهت تجربه کم پژوهشی دانشجویان؛ تأثیر مستقیم بر کیفیت پژوهش؛ عدم استانداردهای شفاف در زمینه سبک نظارتی از بالا به پایین (ساختاری و سازمان دهنده)؛ نقش کلیدی استاد راهنما در سازمان‌دهی پروژه تحقیقاتی؛ و...
	استفاده استاد راهنما از سبک حمایتی/پشتیبانی	حامی و مشوق بودن دانشجو در طول نگارش پایان‌نامه؛ عهده‌دار شدن مدیریت اصلی پروژه تحقیقاتی توسط دانشجو؛ نظارت شدید در مواقع ضروری؛ حمایت به‌جای نظارت مستقیم؛ داشتن بیشترین اختیار و آزادی عمل در تحقیق توسط دانشجو؛ نقش استاد راهنما در جریان هدایت پایان‌نامه بیشتر فراهم‌سازی پشتیبانی از دانشجو است؛ استاد نقش حمایتی دارد؛ و...
	استفاده استاد راهنما از سبک تسهیل‌کننده/آسان‌گر	ایجاد محیطی به دور از ترس، استرس و دلهره در جریان نگارش پایان‌نامه؛ هدایت‌گری دانشجو و پروژه تحقیقاتی به‌جای نظارت؛ نقش ایفا کردن استاد راهنما از طریق چانه‌زنی (گفتگو)؛ فراهم‌سازی حمایت‌های لازم از دانشجو؛ آسان نشان دادن انجام پروژه تحقیقاتی توسط استاد راهنما به دانشجو؛ و...
	استفاده استاد راهنما از سبک‌های تلفیقی	استفاده از سبک‌های نظارتی مختلف در جریان هدایت پایان‌نامه؛ قدرت تشخیص به‌کارگیری نوع سبک نظارتی در مراحل مختلف پایان‌نامه؛ و...

یافته‌ها و بحث

در این قسمت نتایج به‌دست‌آمده از مصاحبه با دانشجویان مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

نشانه‌های رفتاری استادان راهنما

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های استادان راهنما، نشانه‌های رفتاری آن‌ها در هدایت پایان‌نامه‌های دانشجویان است. منظور از نشانه‌های رفتاری استادان راهنما، آن دسته عواملی هستند که با وجود آن‌ها استادان راهنما به‌خوبی از وظایف خودشان آگاه و تعهد و مسئولیت آن‌ها نسبت به هدایت صحیح دانشجویان (چه در امر آموزش و چه در امر پژوهش)، افزایش می‌یابد (ری، ۲۰۰۷). به اعتقاد دانشجویان اولین ویژگی هر استاد راهنمای خوب، برخورداری از یک سری نشانه‌های رفتاری است.

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

۱- تعهد و مسئولیت: یکی از اولین و مهم‌ترین ویژگی‌های استادان راهنما، تعهد و مسئولیت آن‌ها در قبال هدایت پایان‌نامه‌های دانشجویان است. در این رابطه دانشجوی ترم پنج مشاوره و راهنمایی می‌گوید: «در حال حاضر کم‌تر استاد راهنمایی وجود دارد که از ویژگی تعهد و مسئولیت در هدایت پایان‌نامه‌های دانشجویان برخوردار باشد. اغلب استادان راهنما درصدد اخذ واحد پایان‌نامه با دانشجویان هستند و پس از آن، دانشجو را به حال خود رها می‌کنند. متأسفانه در آموزش عالی کشورمان قبول مسئولیت از جانب استادان راهنما به راحتی صورت می‌گیرد اما لزومی بر پاسخگویی در قبال انجام وظایف، مسئولیت و تعهدات نیست.» دانشجوی ترم چهار روانشناسی بالینی می‌گوید: «استاد راهنمای متعهد و وظیفه‌شناس با تنظیم برنامه منظم کاری، می‌تواند در ابتدای پژوهش بیشترین مسئولیت را بر عهده گرفته، اما رفته‌رفته با تسلط دانشجو بر موضوع تحقیق مسئولیت‌های بیشتری را به دانشجو واگذار کند.»

۲- کمک در انتخاب موضوع مناسب و کاربردی: دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد برای اولین بار فرصت پژوهش در سطح بالایی را کسب می‌کنند و باید در یکی از ابعاد رشته تحصیلی و با انتخاب موضوع مناسب و کاربردی این دوره را به پایان برسانند. در این رابطه دانشجوی ترم چهار مدیریت آموزشی می‌گوید: «دانشجویان کارشناسی ارشد با توجه به اینکه برای اولین بار پژوهشی در چنین سطحی از درجه اهمیت انجام می‌دهند، نیاز به کمک استاد راهنما در انتخاب موضوع دارند. موضوعی که اولاً جنبه کاربردی و ثانیاً جنبه اجرایی داشته باشد.» دانشجوی ترم پنج زیست‌شناسی می‌گوید: «عمده مشکل پایان‌نامه بنده از انتخاب موضوع شروع شد. زمانی که استاد راهنما در انتخاب موضوع هیچ کمکی نکرد و با توجه به تجربه کمی که در امر پژوهش داشتم، موضوعی را انتخاب نمودم که قابلیت اجرایی در بخش موردنظر را نداشت؛ بنابراین پس از گذشت سه ماه تصمیم به تغییر موضوع پایان‌نامه گرفتم.»

۳- کمک در تکمیل پروپزال: به اعتقاد دانشجویان پروپزال از ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین بخش‌های پایان‌نامه محسوب می‌شود؛ چراکه نقشه کار پایان‌نامه در پروپزال نمایش داده می‌شود. در این خصوص دانشجوی ترم پنج جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری می‌گوید «یکی از مهم‌ترین کمک‌های استاد راهنما در تدوین پروپزال به دانشجو، معرفی منابع جدید و دست‌اول است. با این عمل دانشجو می‌تواند به درک درستی از مسئله برسد.» دانشجوی ترم چهار GIS، با نگاهی متفاوت به کمک استاد راهنما در تکمیل پروپزال اظهار می‌نماید: «متخصص و غیرمتخصص بودن استاد راهنما در موضوع پایان‌نامه و کمک به دانشجو در تکمیل پروپزال مشخص می‌شود. استاد راهنمایی که در زمینه موضوع پایان‌نامه متخصص باشد با برگزاری جلسات منظم و پی‌درپی با دانشجو و معرفی منابع جدید، مشخص کردن روش‌های آماری مناسب و نحوه

گردآوری داده‌ها، نقشه کلی کار را طراحی می‌کند، در غیر این صورت دانشجو به حال خود رها شده و استاد راهنما تنها با اعمال نظرات شخصی در گروه آموزشی سعی در تصویب پروپزال دارد.»

۴- برگزاری جلسات منظم و پی‌درپی: برگزاری جلسات منظم استاد راهنما با دانشجو، تأثیر به‌سزایی در روند روبه‌رشد نگارش پایان‌نامه و علاقه‌مند کردن دانشجویان به کارهای پژوهشی دارد. در این خصوص دانشجوی ترم پنج مهندسی عمران می‌گوید؛ «متأسفانه استادان راهنما با پذیرفتن مسئولیت‌های مختلف در گروه‌های آموزشی درون دانشگاهی و برون دانشگاهی، فرصتی برای برگزار کردن جلسات با دانشجویان را ندارند. اولین جلسه بین استاد راهنما و دانشجو مربوط می‌شود به زمان انتخاب موضوع و دومین جلسه رسمی بین استاد راهنما و دانشجو، توافق در جهت تعیین زمان برای دفاع از پایان‌نامه است. استادان راهنما به این نکته توجه داشته باشند هر جلسه‌ای که با دانشجویان برگزار کنند، باعث بالا رفتن اعتمادبه‌نفس دانشجویان و اطمینان خاطر از یک حامی در طول نگارش پایان‌نامه است.»

۵- پشتیبانی اداری و فنی از دانشجو: منظور از پشتیبانی اداری و فنی استاد راهنما از دانشجو، حمایت از پروپزال دانشجویان در جلسات گروه آموزشی دانشکده و تلاش استاد راهنما در جهت دفاع از کار و تصویب آن است. در این خصوص دانشجوی ترم چهار روابط بین‌الملل می‌گوید؛ «پشتیبانی اداری و حمایت از موضوع پژوهش در جلسه گروه آموزشی توسط استاد راهنما، می‌تواند انگیزه مضاعفی در دانشجو برای نگارش هر چه بهتر پایان‌نامه ایجاد نماید.»

۶- حمایت شخصی و عاطفی از دانشجو: حمایت شخصی و عاطفی از دانشجو مربوط به حس وظیفه‌شناس بودن استاد راهنما است. دانشجویان کارشناسی ارشد نسبت به دانشجویان مقطع دکتری نیاز بیشتری به حمایت شخصی و عاطفی از استاد راهنمای خود دارند. در این خصوص دانشجوی ترم چهار مهندسی کامپیوتر می‌گوید؛ «انتخاب استاد راهنما استرس زیادی به همراه دارد، چراکه انتخاب استاد راهنما، انتخاب موضوع و تدوین پایان‌نامه مسئله مهمی برای دانشجویان است. استاد راهنما می‌تواند با حمایت‌های روحی، روانی، شخصی و عاطفی، فضای بسیار مناسبی برای ادامه فعالیت دانشجو به وجود آورد. در این صورت حتی دانشجو می‌تواند در مورد مسائل و مشکلات شخصی خود با استاد راهنما گفتگو نماید و حس اعتماد دو طرف به یکدیگر افزایش یابد.»

۷- آگاهی استاد از وظایف خود به‌عنوان راهنما: دانشجویان معتقدند استادان راهنما از وظایف خود به‌عنوان راهنما آگاهی دارند اما درصدد عملی ساختن آن‌ها نیستند. چراکه ملزم بودن استادان به انجام وظایف خود به‌عنوان راهنما اجازه قبول مسئولیت بیش‌ازحد به آن‌ها را

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

نمی‌دهد. در این خصوص دانشجوی ترم شش شیمی می‌گوید؛ «در نظام آموزش عالی کشورمان، استادان راهنما به خوبی در تمامی زمینه‌ها از وظایف خود به‌عنوان راهنما آگاهی دارند اما کمتر استاد راهنمایی را می‌توان یافت که به وظایف خود عمل کند. می‌توان اذعان داشت از عوامل مهمی که باعث بی‌اهمیتی استاد در قبال وظایف خود می‌شود، قبول مسئولیت‌های متعدد درون دانشگاهی و برون دانشگاهی است.»

رابطه نظارتی استادان راهنما با دانشجویان

نظارت استاد راهنما بر دانشجو به طرق مختلفی می‌تواند بر کیفیت پژوهشی تأثیر گذارد. سبک‌های نظارتی استادان راهنما با توجه به شرایط هر دانشگاه، دانشکده و رشته تحصیلی متفاوت است. برای مثال سبک نظارتی استادان راهنما رشته‌های شیمی که بیشتر کار در آزمایشگاه را تجربه می‌کنند نسبت به استادان راهنما رشته‌های علوم انسانی و علوم اجتماعی متفاوت است. همچنین عدم استانداردهای شفاف در زمینه نظارت استادان راهنما، بر تنوع و گوناگونی این سبک‌ها بیش‌ازپیش اثرگذار بوده و این سبک‌های نظارتی گوناگون را رودرروی یکدیگر قرار داده است (لنکستر و مایلیا، ۲۰۱۲؛ گاتفیلد و آلپرت، ۲۰۰۲).

۱- استفاده استاد راهنما از سبک نظارتی ساختاری^۱: بر اساس دیدگاه دانشجویان، یک استاد راهنمای خوب باید در بخش‌هایی از نگارش پایان‌نامه، از سبک نظارتی بالا به پایین یا سبک ساختاری استفاده نماید. در این سبک استاد راهنما خود را مجری اصلی پژوهش می‌داند و نقش یک سازمان دهنده را ایفا می‌نماید. در این رابطه دانشجوی ترم شش جامعه‌شناسی می‌گوید؛ «اینکه دانشجویان فکر می‌کنند با نظارت شدید استاد راهنما بر پروژه تحقیقاتی ممکن است دانشجو استقلال اندکی بر روند کار داشته باشد، به‌نوعی به کم‌تجربه بودن آن‌ها در امر پژوهش مربوط می‌شود؛ چراکه بهتر است در مواقعی استادان راهنما از سبک ساختاری یا بالا به پایین استفاده نمایند. استفاده از این سبک نظارتی در مواقعی مانند شروع کار پژوهشی و یا در قسمت تجزیه و تحلیل آماری که دانشجویان رشته‌های علوم انسانی بیشتر با آن درگیر هستند، می‌تواند روند مثبتی در تدوین پایان‌نامه ایجاد نماید.»

۲- استفاده استاد راهنما از سبک نظارتی حمایتی: بر اساس دیدگاه دانشجویان همان‌طور که در برخی مواقع نیاز است استادان راهنما از سبک نظارتی ساختاری و بالا به پایین استفاده نمایند، در برخی مواقع نیز استادان راهنما باید از سبک نظارتی حمایتی استفاده نمایند؛ به بیان

۱- لازم به ذکر است استفاده از واژه‌های چون سبک نظارتی ساختاری به جای سبک نظارت بالا به پایین و دستوری استفاده شده است.

بهتر برقراری تعادل بین سبک نظارتی ساختاری و حمایتی لازم است. در این خصوص دانشجوی ترم پنج مهندسی صنایع می‌گوید؛ «لازم است یک استاد راهنمای خوب بتواند به‌موقع از سبک نظارتی حمایتی در طول فرایند نگارش پایان‌نامه استفاده نماید. استاد راهنما می‌تواند نقش حامی و مشوق را برای دانشجوی تحت نظارت خود برقرار نماید تا از این طریق دانشجوی با آرامش خاطر بیشتری به ادامه کار امیدوار باشد.»

۳- استفاده استاد راهنما از سبک نظارتی تسهیل‌کننده: سبک نظارتی تسهیل‌کننده شباهت بسیاری به سبک نظارتی حمایتی دارد. به اعتقاد دانشجویان یک استاد راهنمای خوب باید نقش هدایت‌گری را در جریان نظارتی خود ایفا نماید. در این خصوص دانشجوی ترم چهار برنامه‌ریزی درسی می‌گوید؛ «یک استاد راهنمای خوب از سبک نظارتی استفاده می‌نماید که اعتمادبه‌نفس و شهامت جایگزین ترس و دلهره در دانشجو می‌شود. منظور از این سبک همان سبک هدایت‌گری است.»

۴- استفاده استاد راهنما از سبک نظارتی تلفیقی: به اعتقاد اغلب دانشجویان یک استاد راهنمای خوب باید قدرت استفاده از چند سبک نظارتی را داشته باشد. در این خصوص دانشجوی ترم پنج روانشناسی عمومی می‌گوید؛ «یک استاد راهنمای خوب و متخصص کسی است که بتواند از سبک‌های تلفیقی استفاده نماید. برای مثال بهتر است استاد راهنما در ابتدای شروع پژوهش بیشتر از سبک نظارتی دستوری و بالا به پایین استفاده نماید اما رفته‌رفته و با تسلط بیشتر دانشجو بر موضوع پایان‌نامه و مبانی نظری تحقیق، از سبک نظارتی حمایتی و تسهیل‌گر استفاده نماید.»

رابطه تعاملی استادان راهنما با دانشجویان

در بررسی دیدگاه دانشجویان این نتیجه به دست آمد که یک استاد راهنمای خوب بعد از برخورداری از ویژگی رابطه نظارتی مناسب باید از ویژگی رابطه تعاملی مناسب با دانشجو برخوردار باشد. رابطه تعاملی بین استاد راهنما و دانشجو یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین جنبه‌های دوره‌های پژوهش محور در تحصیلات تکمیلی است (شیربگی و کوه‌ای، ۱۳۹۱). این تعامل بین استاد راهنما و دانشجو از آن‌جهت با اهمیت شمرده می‌شود که در علاقه‌مندی دانشجو به پژوهش، تصمیم دانشجویان برای انجام پژوهش‌های آتی و حتی در تصمیم آنان برای ادامه یا ترک تحصیل تأثیرگذار است. اما عدم آگاهی دانشجو و گاهی نیز استاد راهنما از شیوه تعامل، و

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

یا به عبارت دیگر عدم آگاهی از دینامیک^۱ روابط استاد راهنما و دانشجو، گاه از زاینده‌گی و پویایی پروژه تحقیق و دوران تحصیلی می‌کاهد (وایلی جوکی^۲، ۲۰۰۱).

۱- استفاده استادان راهنما از شیوه تعاملی غیررسمی: بر اساس دیدگاه دانشجویان یک استاد راهنمای خوب نباید به روابط رسمی و خشک و محدود به امور پایان‌نامه اکتفا کند. در این خصوص دانشجوی ترم چهار زمین‌شناسی می‌گوید؛ «یک استاد راهنمای خوب باید بتواند با دانشجویان تحت هدایت خود روابط غیررسمی نه به آن میزان که وابستگی ایجاد شود، برقرار نماید. چراکه در روابط غیررسمی ارتباطات عمیق‌تر و صمیمانه‌تر از روابط رسمی است.»

۲- استفاده استادان راهنما از شیوه تعامل مثبت و پویا: از دیدگاه دانشجویان یک استاد راهنمای خوب باید بتواند در طول همکاری با دانشجو در فرایند نگارش پایان‌نامه، تعاملات مثبت، پویا و مثمر ثمر برقرار نماید. در این رابطه دانشجوی ترم چهار فناوری اطلاعات می‌گوید؛ «استادان راهنما تعریف درستی از روابط مثبت و پویا ندارند و برقراری این نوع رابطه را به‌نوعی هم‌سطح شدن خودشان با دانشجو فرض می‌نمایند.» یا دانشجوی ترم پنج فیزیولوژی فعالیت و تندرستی می‌گوید؛ «استادان راهنما بیشتر از آنکه به فکر برقراری تعامل مثبت و پویا باشند سعی در ایجاد همان رابطه رسمی استاد و شاگردی با دانشجویان تحت هدایت خود هستند.»

۳- استفاده استادان راهنما از شیوه تعامل مبتنی بر تقسیم وظایف: از دیدگاه دانشجویان یک استاد راهنمای خوب در تعاملات خود با دانشجو بر تقسیم وظایف اهمیت خاصی نشان می‌دهد. برای مثال دانشجوی ترم چهار حقوق می‌گوید؛ «شیوه تعاملی که در آن استاد راهنما بر تقسیم وظایف اهمیت دهد و در همان ابتدا استاد راهنما و دانشجو انتظارات را از یکدیگر مشخص سازند، نشان از نوعی شیوه تعاملی هدمند است.»

اخلاق حرفه‌ای آموزشی استادان راهنما

مهم‌تر از پرداختن به مسئله اخلاق حرفه‌ای استادان در آموزش عالی، بررسی اخلاق حرفه‌ای در بین استادان راهنما است؛ چراکه استادان راهنما وظیفه حساس و مهمی در قبال هدایت پایان‌نامه‌های دانشجویان بر عهده‌دارند. دانشجویانی که مدت‌زمان زیادی در کنار استاد راهنمای خود سپری می‌کنند و از اخلاقیات وی تأثیر می‌پذیرند. پابندی استادان راهنما به اصول و ارزش‌های اخلاق حرفه‌ای هم از نظر توسعه فرهنگ‌سازمانی مبتنی بر اخلاقیات و هم از نظر انتقال صفات و ویژگی‌های برجسته انسانی به دانشجویان و در نتیجه اشاعه آن‌ها در جامعه، مهم

1- Dynamics

2- Ylijoki

است. کارنل^۱ (۲۰۰۷)، معتقد است برای به‌کارگیری اصول اخلاقی توسط استادان راهنما لازم است این اصول در آموزش استادان راهنما و توسعه‌ی علمی آن‌ها مدنظر قرار بگیرد. توجه به رشد و توسعه همه‌جانبه و به‌ویژه مسئله اخلاق حرفه‌ای استادان راهنما می‌تواند منجر به بهبود عملکرد دانشجوی در نگارش پایان‌نامه شود.

۱- برقراری تعامل حرفه‌ای با دانشجو: از دیدگاه دانشجویان تعامل بین استاد راهنما و دانشجو در طول نگارش پایان‌نامه بخش بسیار مهم به‌حساب می‌آید؛ چراکه بسیاری از یادگیری‌های دانشجویان در جریان همین تعاملات شکل می‌گیرد. در این خصوص دانشجوی ترم چهار مدیریت ورزشی می‌گوید؛ «تعاملات حرفه‌ای استاد راهنما با دانشجو منجر به برنامه‌ریزی صحیح برای ادامه همکاری، ایجاد فضای کاری سالم، تبادل اطلاعات و رشد حرفه‌ای دانشجو می‌شود.»

۲- توانمندسازی اخلاقی دانشجو: به اعتقاد دانشجویان رابطه استاد راهنما و دانشجو نباید تک‌بعدی (فقط تبادل اطلاعات در زمینه پایان‌نامه) باشد، بلکه استاد راهنما باید تلاش کند دانشجویان تحت هدایت خود را از نظر اخلاقی به سطح قابل قبولی برساند و آن‌ها را برای ورود به بخش‌های مهم آماده نماید. در این زمینه دانشجوی ترم شش علوم سیاسی که تازه از پایان‌نامه خود دفاع نموده بود می‌گوید؛ «دانشجویانی که تحت هدایت استاد راهنمایی که از اخلاق حرفه‌ای برخوردار بودند قرار داشتند، چه در زمینه علمی و پژوهشی و چه در زمینه شغلی و اجتماعی مثبت عمل نموده‌اند.»

۳- برخورد مناسب با دانشجو: برخورد استاد راهنما با دانشجو در طول دوره نگارش پایان‌نامه نه‌تنها می‌تواند دانشجو را در عرصه‌ای از پژوهش قوی سازد بلکه می‌تواند اصول اخلاق حرفه‌ای در زمینه‌های علمی و پژوهشی را به وی آموزش دهد. در این خصوص دانشجوی ترم پنج مدیریت منابع انسانی می‌گوید؛ «برخورد مناسب استاد راهنما با دانشجو می‌تواند از مسائلی نظیر استانداردهای اخلاقی، اصول اخلاق فردی و اصول اخلاق سازمانی وی نشأت بگیرد.»

۴- تقویت نقاط قوت دانشجو: دانشجویان معتقدند در دوره کارشناسی ارشد پژوهشی مهم انجام می‌دهند که می‌تواند نتایج قابل توجه و قابل تأمل داشته باشد. همچنین با توجه به تجربه کم پژوهشی نقاط ضعف می‌تواند در طول نگارش، پایان‌نامه را تحت تأثیر قرار دهد. در این خصوص دانشجوی ترم چهار تکنولوژی آموزشی می‌گوید؛ «از استاد راهنما انتظار می‌رود نقاط ضعف دانشجو را نمایان و نقاط قوت را گسترش دهد. با این اقدام دانشجو می‌تواند مثبت عمل کند.»

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

۵- توسعه مهارت‌های دانشجو: یکی از مسئولیت‌های بسیار مهم استاد راهنما کمک به توسعه مهارت‌های دانشجویان، به‌ویژه در زمینه موضوع پایان‌نامه است. در این خصوص دانشجوی ترم پنج مهندسی مکانیک می‌گوید: «استاد راهنما باید بر اساس اخلاق حرفه‌ای، خود را ملزم کمک به دانشجو در جهت رشد حرفه‌ای و بلوغ علمی وی نماید. همچنین برای کار با دانشجو برنامه داشته باشد، جلسات منظم و مثمر ثمر را تدارک ببیند، از تحمیل نظرات خود به دانشجو خودداری، و در پذیرش نظرات دانشجویان انعطاف‌پذیر باشد، و مهم‌تر اینکه خود را همکار پژوهشی دانشجو بداند.»

۶- پرورش بینش و تفکر انتقادی دانشجو: یکی از مهم‌ترین وظایف استادان راهنما که اغلب از آن غفلت می‌شود تلاش در جهت پرورش بینش و تفکر انتقادی دانشجویان است. در این خصوص دانشجوی ترم شش جغرافیای طبیعی می‌گوید: «کم‌تر استاد راهنمایی تلاشی در جهت پرورش و تقویت قدرت بینش و تفکر انتقادی دانشجویان می‌کند. ما در حال حاضر شاهد آن هستیم دانشجویان در هر حوزه‌ای که فعالیت می‌کنند و هر اظهارنظری دارند بلافاصله مورد تأیید استاد راهنما قرار گرفته و به بیان دقیق‌تر، استادان راهنما برای رهایی از مسئولیت خود موضع تأیید گونه در قبال مطالب گردآوری‌شده و اظهارنظر دانشجویان دارند. این اصل بینش دانشجویان را کوتاه کرده و منجر به از بین رفتن تفکر انتقادی آن‌ها می‌شود.»

۷- ارائه بازخوردهای مفید و به‌موقع به دانشجو: برخی از دانشجویان معتقدند نقش بازخوردهای مفید و به‌موقع از جانب استاد راهنما در طول نگارش پایان‌نامه را می‌توان به بازی شطرنج تشبیه کرد. در این خصوص دانشجوی ترم پنج زبان و ادبیات فارسی می‌گوید: «دانشجویان کارشناسی ارشد نیاز به بازخوردهای استاد راهنما دارند. اگر استاد راهنما بازخوردهای به‌موقع ندهد ممکن است مسیر پژوهش منحرف شود و اگر استاد راهنما بازخوردهای مفید ارائه ندهد نمی‌توان انتظار خلاقیت در نگارش پایان‌نامه را از دانشجو داشت.»

ویژگی‌های رفتاری استادان راهنما

منظور از ویژگی‌های رفتاری، برخوردهایی است که از جانب استادان راهنما صورت می‌گیرد. ازجمله: رفتارهای دوستانه و احترام‌آمیز، یا غیردوستانه و همراه با سوگیری و تمسخر، که موجب می‌شود دانشجویان به‌سوی یک استاد گرایش پیدا کرده و یا از او دوری کنند (صفایی موحد و همکاران، ۱۳۸۹).

۱- معیارهای آکادمیک استاد: به نظر دانشجویان معیارهای آکادمیک استاد راهنما همان معیارهایی است که اولاً از استانداردهای علمی برخوردار بوده و دوماً دانشجویان آن‌ها را در انتخاب استاد راهنما لحاظ می‌کنند. در این رابطه دانشجوی ترم پنج مدیریت کسب‌وکار می‌گوید:

«برخورداری از معیارهای آکادمیک یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب و همچنین اولین اصل در انتخاب استاد راهنما از سوی دانشجویان قرار می‌گیرد و مقوله‌های احساس مسئولیت، عملکرد استاد در کلاس درس، برخورد با دانشجویان و همکاران، در دسترس بودن، به‌روز بودن و... را شامل می‌شود.»

۲- در دسترس بودن و اختصاص زمان کافی برای راهنمایی: به اعتقاد دانشجویان بیشترین لطمه وارد شده به آن‌ها در طول فرایند نگارش پایان‌نامه، عدم دسترسی به استاد راهنما و اختصاص ندادن زمان برای راهنمایی دانشجویان است. در این رابطه دانشجوی ترم پنج اقتصاد می‌گوید: «اغلب دانشجویان در ابتدا تمایل به ادامه موضوع پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دکتری را دارند. اما مواردی از جمله عدم دسترسی به استاد و اختصاص ندادن زمان کافی برای راهنمایی و هدایت مناسب، باعث می‌شود مسیر مناسبی در پایان‌نامه طی نشود و موضوع انتخابی در همان مقطع ارشد با مشکلات فراوانی مواجه شود.»

۳- نظارت مستمر استاد بر پژوهش: به عقیده دانشجویان نظارت مستمر استاد راهنما بر پژوهش نه تنها منجر به عدم منحرف شدن تحقیق می‌شود بلکه می‌تواند در طول نگارش، ایده‌های مناسبی برای غنی‌تر شدن پایان‌نامه ارائه شود. در این رابطه دانشجوی ترم پنج اقلیم‌شناسی می‌گوید: «در نظام آموزش عالی کشورمان طوری مرسوم شده است که نه تنها نباید همچنین انتظاری از استاد راهنما داشت بلکه باید به نظارت اندک استاد فقط در مراحل ابتدایی کار اکتفا کرد؛ در غیر این صورت با سخت‌گیری‌های بی‌مورد استاد راهنما حتی نمی‌توان به موقع از پایان‌نامه دفاع نمود.»

۴- موقعیت استاد در داخل و خارج از دانشگاه: دانشجویان معتقدند این مورد را می‌توان از دو منظر بررسی کرد. اول اینکه موقعیت استاد راهنما در داخل و خارج از دانشگاه که با پست‌هایی مانند رئیس دانشکده، رئیس گروه آموزشی و سمت‌های مهم دیگر شناخته می‌شود، منجر به عدم هدایت صحیح دانشجویان با توجه به در دسترس نبودن استاد می‌شود؛ دوم اینکه برخی از دانشجویان معتقدند سمت‌های استادان راهنما می‌تواند در کمک به آن‌ها از انتخاب موضوع و تصویب پروپزال تا به دست آوردن شغل مناسب یاری رساند. در این رابطه دانشجوی ترم شش مهندسی سیستم‌های اقتصادی و اجتماعی می‌گوید: «استادان راهنمایی که با پست‌هایی اعم از ریاست گروه آموزشی، ریاست دانشکده در داخل و پست‌های دولتی در خارج از دانشگاه که بر عهده‌دارند عملاً هیچ زمانی برای راهنمایی و هدایت دانشجو ندارند و این می‌تواند دانشجو را با مشکلات متعددی مواجه سازد.» دانشجوی ترم پنج تاریخ می‌گوید: «استاد راهنمایی

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

که دارای سمت‌های داخل و خارج از دانشگاه باشد می‌تواند دانشجویان را در به دست آوردن شغل مناسب یاری کند.»

۵- مطابقت داشتن علائق پژوهشی استاد و دانشجو: به نظر دانشجویان یکی از عوامل اصلی در موفقیت پایان‌نامه مطابقت داشتن علائق و سلیقه‌های پژوهشی استاد و دانشجو است. در این رابطه دانشجوی ترم پنج فلسفه تعلیم و تربیت می‌گوید: «در شروع کار بهتر است استاد راهنما و دانشجو جلسه‌ای در این خصوص ترتیب داده و علائق پژوهشی خودشان را مطرح کنند تا هر دو در مسیر خطوط فکری یکدیگر قرار بگیرند. این کار منجر به انتخاب درست هم از جانب استاد راهنما و هم از جانب دانشجو می‌شود.»

تخصص استادان راهنما

یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین بخش مربوط به استاد راهنما مسئله تخصص استاد در زمینه‌های مختلف پایان‌نامه است. صاحب‌نظرانی چون مانانگو^۱ (۲۰۱۲)؛ ایست، بیتچنر و باستورکمن^۲ (۲۰۱۲)؛ عتیق و یالسکین (۲۰۱۰)، تخصص استاد راهنما در جریان نگارش پایان‌نامه را تا بدان حد مهم تلقی می‌کنند که این عامل را در انگیزه دانشجویان برای ارائه کار پژوهشی مناسب را دوچندان می‌دانند. یک استاد راهنمای خوب باید بتواند در بخش‌های مختلف پایان‌نامه دانشجویان را به‌درستی هدایت کند و این در صورتی امکان‌پذیر است که از تخصص برخوردار باشد.

۱- تخصص استاد راهنما در مسأله‌شناسی پژوهش: یک استاد راهنمای خوب باید ابتدا در زمینه مسئله‌شناسی پژوهش از جامع‌نگری برخوردار باشد. چراکه با تخصص در این بخش، حقیقت درونی پایان‌نامه نمایان شده و سنگ بنای یک پایان‌نامه علمی و با ارزش ایجاد می‌شود. در این رابطه دانشجوی ترم پنج علوم قران و حدیث می‌گوید: «مسئله‌شناسی پژوهش ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین قسمت از پایان‌نامه است و انتخاب یک مسئله خوب مساوی است با ۵۰ درصد از کار پایان‌نامه.»

۲- تخصص استاد راهنما در انتخاب موضوع مناسب و کاربردی: یک استاد راهنمای خوب باید بیشترین کمک را به دانشجویان در انتخاب موضوع مناسب، کاربردی و موضوعی که جنبه اجرایی داشته و با توجه به فرهنگ حاکم بر جامعه منطبق بوده ارائه نماید. در این رابطه دانشجوی ترم چهار معارف اسلامی می‌گوید: «دانشجویان انتظار بیشترین کمک و راهنمایی را در انتخاب موضوع خوب و مناسب از استاد راهنمای خود دارند. اغلب موضوعات ارائه شده از

¹ - Manathunga

² East, Bitchener & Basturkmen

جانب دانشجویان کلی و مبهم است که این عامل می‌تواند با راهنمایی‌های استاد راهنما و توافق دوجانبه تبدیل به موضوعات مناسب شود.»

۳- تخصص استاد راهنما در مبانی نظری پژوهش: یک استاد راهنمای خوب باید در زمینه تشکیل چارچوب نظری پایان‌نامه و ارائه دادن الگو از مهارت کافی برخوردار باشد. مبانی نظری پژوهش شاکله کار پایان‌نامه را تشکیل داده و عمق وجودی یک پایان‌نامه را می‌توان از مبانی نظری استنباط کرد. در این رابطه دانشجوی ترم پنج مدیریت بازرگانی می‌گوید: «دانشجویان اغلب به علت تجربه کم پژوهشی نمی‌توانند مبانی نظری نظام‌مند و یکپارچه‌ای را طراحی و تفسیر کنند. در اینجا استاد راهنما متخصص می‌تواند با دادن خط فکری مناسب به دانشجو، وی را از اصول اساسی پژوهش آگاه کند.»

۴- تخصص استاد راهنما در روش‌شناسی پژوهش: به اعتقاد اغلب دانشجویان، استادان راهنما به روش‌های پژوهش تسلط چندانی نداشته و در این مورد دانشجویان را به حال خود رها می‌کنند و یا وی را به شخص دیگری برای کمک گرفتن معرفی می‌نمایند. در این رابطه دانشجوی ترم پنج بانکداری می‌گوید: «اغلب دانشجویان در روش‌شناسی پژوهش دارای مشکلات اساسی هستند. استاد راهنمای متخصص باید به انواع روش‌های پژوهش تسلط داشته و با راهنمایی‌های مناسب، روش پژوهش مرتبط را به همراه دانشجو انتخاب نماید.»

۵- تخصص استاد راهنما در تجزیه و تحلیل آماری پژوهش: به نظر دانشجویان، یک استاد راهنمای خوب باید به نرم‌افزارهای آماری برای تجزیه و تحلیل داده‌ها تسلط داشته باشد؛ تا با هدایت صحیح، از ارائه کار توسط دانشجویان به افراد دیگر جهت تجزیه و تحلیل و احیاناً سو استفاده‌هایی مانند داده سازی جلوگیری کند. چیزی که در حال حاضر شاهد آن هستیم عدم تسلط اغلب استادان راهنما به نرم‌افزارهای آماری است. در این رابطه دانشجوی ترم شش برنامه‌ریزی روستایی می‌گوید: «تسلط نداشتن استادان راهنما به نرم‌افزارهایی مانند ArcGIS, AutoCAD, SPSS, LISREL, 3ds max و... منجر به عدم تدوین صحیح و رسیدن به نتایج قابل قبول می‌شود. استاد راهنما باید بتواند در هر رشته و زمینه‌ای که فعالیت می‌کند به نرم‌افزارها آماری برای تحلیل اطلاعات تسلط داشته باشد.»

۶- تخصص استاد راهنما در جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از پژوهش: یک استاد راهنمای خوب باید تا انتهای پژوهش در کنار دانشجو بماند و او را راهنمایی کند. برخی از دانشجویان از جمع‌بندی و نتیجه‌گیری پژوهش به‌عنوان فصل اختصاص‌یافته به دانشجویان یاد می‌کنند، چراکه معتقدند دانشجویان باید حاصل کار خود را در این فصل تحلیل و تفسیر نمایند. در این رابطه دانشجوی ترم پنج اقتصاد انرژی می‌گوید «با توجه به اینکه بخش پایانی پایان‌نامه مربوط به

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌باشد، دانشجویان برای سازمان‌دهی حلقه‌های ارتباطی بین مطالب نیاز به راهنمایی و تخصص استاد راهنما دارند.»

در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان یافته‌ها را در ۶ طبقه کلی و ۳۲ زیرمجموعه به شرح جدول زیر ارائه کرد:

جدول ۶: ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب

<p>مؤلفه دوم: رابطه نظارتی استاد راهنما و دانشجو</p> <p>۱- استفاده استاد راهنما از سبک ساختاری/بالا به پایین</p> <p>۲- استفاده استاد راهنما از سبک حمایتی/پشتیبانی</p> <p>۳- استفاده استاد راهنما از سبک تسهیل‌کننده/آسان‌گر</p> <p>۴- استفاده استاد راهنما از سبک‌های تلفیقی/چند سبک</p>	<p>مؤلفه اول: نشانگرهای رفتاری استاد راهنما</p> <p>۱- تعهد و مسئولیت</p> <p>۲- کمک در انتخاب موضوع مناسب و کاربردی</p> <p>۳- کمک در تکمیل پروپزال</p> <p>۴- برگزاری جلسات منظم و پی‌درپی</p> <p>۵- پشتیبانی اداری و فنی از دانشجو</p> <p>۶- حمایت شخصی و عاطفی از دانشجو</p> <p>۷- آگاهی استاد از وظایف خود به‌عنوان راهنما</p>
<p>مؤلفه چهارم: اخلاق حرفه‌ای آموزشی استاد راهنما</p> <p>۱- برقراری تعامل حرفه‌ای با دانشجو</p> <p>۲- توانمندسازی اخلاقی دانشجو</p> <p>۳- برخورد مناسب با دانشجو</p> <p>۴- تقویت نقاط قوت دانشجو</p> <p>۵- توسعه مهارت‌های دانشجو</p> <p>۶- پرورش بینش و تفکر انتقادی دانشجو</p> <p>۷- ارائه بازخوردهای مفید و به‌موقع به دانشجو</p>	<p>مؤلفه سوم: رابطه تعاملی استاد راهنما و دانشجو</p> <p>۱- استفاده از شیوه تعاملی غیررسمی</p> <p>۲- برقراری تعامل مثبت و پویا</p> <p>۳- استفاده استادان راهنما از شیوه تعاملی مبتنی بر تقسیم وظایف</p>
<p>مؤلفه ششم: تخصص استاد راهنما</p> <p>۱- تخصص استاد راهنما در مسأله‌شناسی پژوهش</p> <p>۲- تخصص استاد راهنما در انتخاب موضوع مناسب و کاربردی</p> <p>۳- تخصص استاد راهنما در مبانی نظری پژوهش</p> <p>۴- تخصص استاد راهنما در روش‌شناسی پژوهش</p> <p>۵- تخصص استاد راهنما در تجزیه و تحلیل آماری پژوهش</p> <p>۶- تخصص استاد راهنما در جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از پژوهش</p>	<p>مؤلفه پنجم: ویژگی‌های رفتاری استاد راهنما</p> <p>۱- معیارهای آکادمیک استاد</p> <p>۲- در دسترس بودن و اختصاص زمان کافی برای راهنمایی</p> <p>۳- نظارت مستمر استاد بر پژوهش</p> <p>۴- موقعیت استاد در داخل و خارج از دانشگاه</p> <p>۵- مطابقت داشتن علائق پژوهشی استاد و دانشجو</p>

بحث و نتیجه‌گیری

استفاده از علم و منابع علمی همواره راه گشای بسیاری از مشکلات در جوامع بوده و حل حتی دشوارترین مسائل بشر را میسر کرده است. یکی از منابع علمی مذکور، پایان‌نامه‌ها هستند که در

پی پاسخ به مسئله‌ای انجام می‌شوند. همه‌ساله مقادیر فراوانی از امکانات مالی دولت و قسمت اعظمی از نیرو و وقت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دانشگاه‌ها صرف انجام پایان‌نامه‌ها می‌شود. در این میان استادان راهنما نقش با اهمیت و پر رنگی در موفقیت دانشجویان و پایان‌نامه‌ها ایفا می‌کنند. نقش استادان راهنما را می‌توان با نقش‌هایی چون معلم، مربی، هدایت‌کننده، تسهیل‌گر، راهنما، آموزش‌دهنده، دوست، همکار و... برابر دانست. در واقع استادان راهنما ابتدا باید از وظایف خود به‌عنوان راهنما آگاهی کامل داشته باشند و در ادامه به نقش حساس و مهمی که نه‌تنها در آموزش و پژوهش دانشجویان بر عهده‌دارند توجه بلکه این به این امر واقف باشند عملکرد آن‌ها می‌تواند در زندگی شخصی و اجتماعی دانشجویان تأثیر گذارد.

با استفاده از مصاحبه‌های صورت گرفته ۶ مؤلفه نشانگرهای رفتاری استاد راهنما، رابطه نظارتی استاد راهنما با دانشجو، رابطه تعاملی استاد راهنما با دانشجو، اخلاق حرفه‌ای آموزشی استاد راهنما، ویژگی‌های رفتاری استاد راهنما و تخصص استاد راهنما برای یک استاد راهنمای خوب شناسایی شد. یافته‌های به‌دست‌آمده از مؤلفه نشانگرهای رفتاری استادان راهنما شامل ۷ زیرمجموعه تعهد و مسئولیت، کمک در انتخاب موضوع مناسب و کاربردی، کمک در تکمیل پروپزال، برگزاری جلسات منظم و پی‌درپی، پشتیبانی اداری و فنی از دانشجو، حمایت شخصی و عاطفی از دانشجو و آگاهی استاد از وظایف خود به‌عنوان راهنما بود. به‌زعم تامسون، کریکمن، واتسون و استوارت (۲۰۰۵)، استادان راهنما با برخورداری از نشانگرهای رفتاری ابتدا بر خود لازم می‌دانند انتظارات خود و دانشجویان را از یکدیگر مشخص ساخته و در ادامه با اختصاص زمان کافی به دانشجویان و برگزاری جلسات منظم، عملکرد مثبت داشته باشند. یافته‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه با دانشجویان نشان داد دانشجویان به نشانگرهایی از جمله تعهد، مسئولیت، پشتیبانی از دانشجو و... از جانب استاد راهنما اهمیت خاصی نشان می‌دهند. همچنین اغلب دانشجویان معتقد بودند استادانی که در قبال پذیرفتن مسئولیت مهم راهنمایی دانشجویان، تعهد، اعم از تعهد علمی، اخلاقی، آموزشی و انسانی داشته باشند نه‌تنها منجر به علاقه‌مندی دانشجویان به پژوهش و تدوین هر چه بهتر پایان‌نامه می‌شوند بلکه دانشجویان را علاقه‌مند به انجام پژوهش‌های آتی با همان استاد راهنما می‌نمایند. مصاحبه‌شوندگان در بخشی از مصاحبه‌ها اذعان داشتند از عوامل بسیار مهم در افزایش اعتماد به نفس دانشجویان، برگزاری جلسات منظم و پی‌درپی استاد راهنما با دانشجو است. با این عمل دانشجویان احساس می‌کنند استاد راهنما به موضوع پژوهش انتخابی علاقه‌مند و دانشجو را در نگارش پایان‌نامه هدایت و حمایت می‌کند.

روابط نظارتی و تعاملی استادان راهنما با دانشجویان همیشه یکی از بحث‌برانگیزترین موضوعات مربوط به هدایت پایان‌نامه‌ها بوده و اغلب نارضایتی‌های زیادی به همراه داشته است. به اعتقاد ژائو، گلد و مک کورمیک (۲۰۰۵)، شیوه نظارت و تعامل بین استاد راهنما و دانشجو مستقیماً بر

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

کیفیت تجرب آموزش و پژوهشی دانشجویان اثر می‌گذارد. نظارت و رابطه خوب استاد راهنما نتایج مثبتی برای دانشجویان به همراه خواهد داشت و نظارت و تعامل نامناسب عمیقاً در سرخورده شدن و تصمیم دانشجویان برای ترک تحصیل دخالت دارد. همان‌طور که از طریق مصاحبه‌ها نیز مشخص گردید دانشجویان به سبک‌های نظارتی از جمله ساختاری (بالا به پایین و دستوری)، حمایتی (حامی و مشوق)، تسهیل‌کننده (هدایت‌گر)، و تلفیقی (به‌کارگیری چند سبک به‌جای استفاده از یک سبک) اشاره داشتند. به‌زعم اغلب دانشجویان استادان راهنما بسته به شرایط دانشجو می‌توانند از هر یک از سبک‌های نظارتی در مقطعی از هدایت پایان‌نامه استفاده نمایند. با توجه به تجربه کم دانشجویان کارشناسی ارشد در انجام پژوهش، استادان راهنما می‌توانند ابتدا از سبک نظارتی ساختاری که در آن مجری اصلی پژوهش استاد راهنما می‌باشد استفاده و در ادامه با تسلط دانشجو بر موضوع و پژوهش نقش هدایت‌گر و نیز در مراحل پایانی نقش حامی و مشوق را ایفا نماید. همچنین به نظر می‌رسد برای دانشجویانی که از تجربه بالای پژوهشی برخوردار هستند، یک سبک تلفیقی و میانی، بهتر می‌تواند به تحول موفقیت‌آمیز دانشجوی پژوهشگر یاری رساند. همچنین به‌زعم دانشجویان اغلب نارضایتی از استادان راهنما رابطه تعاملی مربوط به حفظ روابط رسمی استاد با دانشجو (استاد-شاگردی) در جریان هدایت است. چراکه دانشجویان باور داشتند روابط غیررسمی نه‌تنها می‌تواند منجر به علاقه‌مندی بیشتر دانشجویان به پژوهش شود، بلکه استاد راهنما نیز به‌صورت هدفمند به هدایت پایان‌نامه نگاه می‌کند. این هدفمندی منجر به علاقه‌مندی خود استاد راهنما به پژوهش و هدایت صحیح دانشجو می‌شود.

به دلیل تغییر رویکرد دانشگاه‌ها و ارائه خدمات آموزشی به دانشجویان، اخلاق حرفه‌ای در بین استادان، به‌ویژه استادان راهنما به دلیل ارتباط مستقیم با دانشجویان در مراحل تدوین پایان‌نامه به ضرورتی انکارناپذیر تغییر یافته است. صاحب‌نظرانی از جمله سوفر (۱۹۹۵)، کمپبل (۲۰۰۸)، کارنل (۲۰۰۷)، معتقدند اخلاق حرفه‌ای استادان راهنما می‌تواند بر روی مسائلی چون جلب اعتماد دانشجویان، آموزش صحیح اصول اخلاقی به دانشجویان، تأثیرگذاری در جنبه‌های مختلف زندگی دانشجویان، روند رو به رشد پژوهش، افزایش تعهد پاسخ‌گویی استادان و دانشجویان، سلامت فرایند یاددهی-یادگیری، کمک به رشد حرفه‌ای دانشجویان، کارآمدی در ارائه محتوا و بهبود عملکرد دانشجو در نگارش پایان‌نامه تأثیر مثبتی داشته باشد. یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد دانشجویان حساسیت قابل توجهی بر اخلاق حرفه‌ای استادان راهنما نشان می‌دهند. بسیاری از دانشجویان از اخلاق استادان به‌عنوان عامل مهمی در انتخاب آن‌ها به‌عنوان راهنما یادکردند و معتقد بودند رشد و توسعه همه‌جانبه دانشجو از طریق برخورداری استادان از اخلاق حرفه‌ای آموزشی و آموزش صحیح آن به دانشجویان است. همچنین دانشجویان معتقد

بودند استادان راهنمایی که از اخلاق حرفه‌ای برخوردار هستند در پذیرفتن مسئولیت، تعهد داشتن، مدیریت زمان، فرایندهای مربوط به نظم کاری، حمایت از دانشجو و تلاش در جهت حرفه‌ای ساختن دانشجویان در جنبه‌های از پژوهش مثبت عمل می‌کنند. این به نوبه خود می‌تواند نقطه عطفی در آموزش عالی باشد.

ویژگی‌های رفتاری استادان عاملی مهم در برگزیدن آن‌ها به‌عنوان راهنما از سوی دانشجویان به شمار می‌رود. ویژگی‌های رفتاری همچون معیارهای آکادمیک استاد، در دسترس بودن و اختصاص زمان کافی برای راهنمایی، نظارت مستمر استاد بر پژوهش، موقعیت استاد در داخل و خارج از دانشگاه و مطابقت داشتن علائق پژوهشی استاد و دانشجو به‌عنوان زیرمجموعه‌های پنج‌گانه از نظر دانشجویان شناخته شدند. برخوردهایی که از جانب استادان راهنما صورت می‌گیرد از جمله رفتارهای دوستانه و احترام‌آمیز یا غیردوستانه و همراه با سوگیری و تمسخر، از دسته مسائل مهم از نظر دانشجویان بودند. یکی از موارد مهم که دانشجویان نظرات متفاوتی نسبت به آن داشتند، موقعیت استاد راهنما در داخل و خارج از دانشگاه بود. برخی از دانشجویان در مصاحبه‌ها از موقعیت استاد راهنمای خود به دلیل عدم دسترسی کافی به آن‌ها جهت بهره‌مندی از راهنمایی به‌شدت ناراضی و برخی دیگر از دانشجویان موقعیت‌های استاد راهنما به‌ویژه در خارج از دانشگاه را عاملی مهم در به دست آوردن شغل می‌دانستند. اما نکته‌ای که اغلب مصاحبه‌شوندگان در مورد آن تأکید داشتند بهره‌مندی استاد راهنمای منتخب از معیارهای آکادمیک مانند برخورداری از احساس مسئولیت، عملکرد مثبت، به روز بودن آن‌ها در مقابل معیارهای غیر آکادمیک مانند کسب نمره و به پایان رساندن سریع پایان‌نامه بود.

آخرین مؤلفه از ویژگی‌های استاد راهنما مربوط به تخصص آن‌ها است. تخصص استادان راهنما یکی از به‌روزترین موضوعات مربوط به استادان به‌عنوان راهنمای پایان‌نامه‌های دانشجویان و ازجمله به‌روزترین چالش‌های آموزش عالی به شمار می‌آید. از دیدگاه دانشجویان این تخصص مربوط به بخش خاصی از پایان‌نامه نیست بلکه بخش‌هایی از جمله تخصص استاد راهنما در مسأله شناسی پژوهش، انتخاب موضوع مناسب و کاربردی، مبانی نظری پژوهش، روش‌شناسی پژوهش، تجزیه و تحلیل آماری پژوهش و تخصص در جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از پژوهش است. به اعتقاد دانشجویان، استاد راهنمای متخصص و دانشجوی فعال در روند انتخاب به سوی هم‌گرایش دارند؛ چراکه دانشجویان معتقدند استاد راهنمای متخصص زمینه و بستر خلق اثر جدید را پدید می‌آورد. نقطه اشتراک در مصاحبه‌های اغلب دانشجویان ناراضی‌تی آن‌ها از تخصص استاد راهنمای خود به‌ویژه در بخش‌های روش‌شناسی پژوهش و تجربه و تحلیل آماری بود. این ناراضی‌تی در دانشجویان رشته‌های علوم انسانی با توجه به ماهیت پژوهش آن‌ها بیشتر به چشم می‌خورد، این موضوع به نوبه خود می‌تواند پایه‌گذار تحقیقات مهمی در زمینه علل عدم تخصص

ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد...

استادان راهنما در حوزه روش‌شناسی و عدم تسلط به نرم‌افزارهای رشته تحصیلی در کمک به دانشجو جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها باشد. همچنین دانشجویانی که از پایان‌نامه خود دفاع نموده بودند اذعان داشتند متخصص نبودن استاد راهنما در برون داد پژوهش مشخص خواهد شد که این عامل در کاهش انگیزه دانشجویان به شدت تأثیر دارد.

یافته‌های این پژوهش ضمن اینکه یک‌بار دیگر اهمیت پرداختن به مسئله استاد راهنما و ویژگی‌های یک استاد راهنمای خوب را مشخص ساخته است، بر نقش آن در انگیزه و علاقه‌مندی دانشجویان تأکید دارد. با توجه به پیامدهای مهم پرداختن به این موضوع، این پژوهش با یافته‌های خود نگاه‌های پژوهشی به این مسئله را آغاز کرده است. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران به بررسی تک‌تک مؤلفه‌ها پرداخته و یا در صورت علاقه‌مندی به متغیر خاصی در کنار مسئله اصلی پژوهش بپردازند.

منابع

- بازرگان، عباس (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته، رویکردهای متداول در علوم رفتاری. تهران: نشر دیدار.
- حاجی آقاجانی، سعید، قربانی، راهب، جنابی، محمدصادق، صابریان، معصومه، رشید پور، علی و ملک، مجتبی (۱۳۸۲). عملکرد، نحوه انتخاب و شرح وظایف اساتید راهنما از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی سمنان، ۱۳۸۰. مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل، ویژه‌نامه مقالات آموزش پزشکی، سال پنجم، شماره ۳ (پیاپی ۱۹)، ۱۷-۱۲.
- خدایاران، مهسا، میر محمدی، سید جلیل، سلیمی، طاهره، عربان، مرضیه، مجاهد، شهناز، رسایی، محبوبه (۱۳۹۰). شناسایی ابعاد صلاحیتی استاد راهنما از دیدگاه دانشجویان پرستاری: تحقیق کیفی. مجله ایران آموزشی در علوم پزشکی، شماره یازدهم، شماره ۴ (پیاپی ۳۳)، ۳۴۶-۳۳۲.
- رضایان، محسن (۱۳۸۹). مسئولیت‌های متقابل استاد راهنما و دانشجو در نگارش یک پایان‌نامه. فصلنامه آموزش پزشکی و توسعه. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی قزوین، سال چهارم، شماره ۱، ۵۵-۴۹.
- شیربگی، ناصر، کاوه‌ای، صدیقه (۱۳۹۱). بررسی نقش نظارتی استاد راهنما و دانشجو از دیدگاه دانشجویان دوره کارشناسی ارشد. رویکردهای نوین آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان، سال هفتم، شماره ۱، ۲۶-۱.
- صالحی عمران، ابراهیم، اقدائی، محمدحسن و هاشم خانی زلفانی، سرفراز (۱۳۹۱). استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخه برای انتخاب استاد راهنمای پایان‌نامه دوره دکتری. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، سال هجدهم، شماره ۲ (پیاپی ۶۵)، ۶۶-۴۷.
- صفایی موحد، سعید و عطاران، محمد (۱۳۸۹). واکوی هنجارهای مؤثر بر انتخاب استاد راهنما در حوزه‌های محض (علوم ریاضی) و میان‌رشته‌ای (علوم تربیتی): یک مطالعه پدیدار شناختی.

فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، دوره دوم، شماره ۴، ۱۲۱-۹۵.

صفایی موحد، سعید، عطاران، محمد، تاجیک اسماعیلی، عزیزاله (۱۳۸۹). واکاوی هنجارهای پنهان (برنامه درسی پنهان) مؤثر بر انتخاب استاد راهنما: یک مطالعه پدیدار شناختی. فصلنامه مطالعات

برنامه درسی آموزش عالی، سال ۱، شماره ۱، ۳۷-۹.

عطاران، محمد، زین‌آبادی، حسن رضا، طولابی، سعید (۱۳۸۸). انتخاب استاد راهنما و رابطه استاد راهنما - دانشجو، دیدگاه دانش‌آموختگان دوره دکترا. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال چهارم،

شماره ۱۵، ۱۲۶-۹۶.

غلامی، خلیل، اسدی، محمد (۱۳۹۲). تجربه حرفه‌ای اساتید در ارتباط با پدیده تدریس اثربخش در آموزش عالی. دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی، سال اول، شماره ۲، صص ۲۶-۵.

مجاهد، شهناز، نصیریانی، خدیجه، سلیمی، طاهر، لطفی، حسن و خدایاریان، مهسا (۱۳۹۰). دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد در رابطه با اساتید راهنما. گام‌های توسعه در

آموزش پزشکی، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، دوره هشتم، شماره دوم، ۱۲۳-۱۱۵.

نیلی، محمدرضا، نصر، احمدرضا و اکبری، نعمت‌الله (۱۳۸۶). بررسی کیفیت راهنمایی پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد، دوماننامه علمی- پژوهشی، دانشگاه شاهد، سال چهاردهم، دوره جدید، شماره

۲۴، ۱۲۲-۱۱۱.

Armstrong, S. J., Allison, C. W., & Hayes, J. (2004). The Effects of Cognitive style on Research Supervision: A Study of Student^o Supervisor Dyads in Management Education. *Academy of Management Learning and Education*, 3(1), 41-63.

Atik, G., Yalcin, I. (2010). Counseling Needs of Educational Sciences Students at the Ankara University. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 126-152.

Campbell, E. (2008). Review of the Literature, The Ethics of Teaching as a Moral Profession. Wiley, Intario Institute for Studies in Education of the University of Toronto, 357- 385.

Carnell, E. (2007). Conceptions of Effective Teaching in Higher Education: Extending the Boundaries. *Teaching in Higher Education*, 12(1), 25-40.

Drysdale, M. T. B. (2003). Dyad Interdependence: An Examination of the Student/Supervisor Relationship in Graduate Education. Paper Presented at the Annual Conference of the Canadian Psychological Association (64th, Hamilton, Ontario, Canada, June 12-14).

East, M., Bitchener, J., & Basturkmen, H. (2012). What Constitutes Effective Feedback to Postgraduate Research Students? The Students Perspective. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 9(2), 8-31.

Eric Kraus, S., & Arif Ismail, I. (2010). PhD Students Experiences of Thesis

- Supervision in Malaysia: Managing Relationships in the Midst of Institutional Change. *The Qualitative Report*, 15(4), 802-822
- Finn, J. (2005). *Getting a PhD: An Action Plan to Help Manage Your Research, Your Supervisor and Your Project*. New York: Routledge.
- Gatfield, T., & Alpert, F. (2002). The Supervisory Management Styles Model, in *Quality Conversations, Proceedings of the 25th HERDSA Annual Conference, Perth, Western Australia, 7-10 July*.
- Grevholm, B., Persson L. E., & Peter, W. (2005). A Dynamic Model for Doctoral Students and Guidance of Supervisors in Research Groups. *Educational Studies in Mathematics*, 60(2), 173-179.
- Ives, G., & Rowley, G. (2005). Supervisor Selection or Allocation and Continuity of Supervision: Ph.D. Students' Progress and Outcomes. *Studies in Higher Education*, 30 (5), 535-556.
- Jamieson, S., & Gray, C. (2006). The Supervision of Undergraduate Research Students: Expectations of Student and Supervisor. *Practice and Evidence of Scholarship of Teaching and Learning in Higher Education*, 1 (1), 37-59.
- Lancaster, S., & Milia, L. D. (2012). Supervisor Behaviours that Facilitate Training Transfer, *Journal of Workplace Learning*, 25(1), 6-22.
- Manathunga, C. (2012). Supervisors Watching Supervisors. *Victoria University, Wellington, Aotearoa New Zealand*, 54(1), 29-37.
- Mcalpine, L., & Weiss, J. (2000). Mostly True Confessions: Joint Meaning-Making about the Thesis Journey. *The Canadian journal of Higher Education*, 23(1), 1-26.
- Mhunpiew, N. (2013). A Supervisor s Roles for Successful Thesis and Dissertation. *US-China Education Review* , 3(2), 119-122.
- Palomo, M. (2004). Development and Validation of a Questionnaire Measure of the Supervisory Relationship. Unpublished D Clin Psych Thesis, Oxford University.
- Phillips, E. M., & Pugh, D. S. (1994). *How to get PhD: A Handbook for Students and their Supervisors*. Open University press, Buckingham, Philadelphia.
- Piccinin, S. J. (2000). Graduate Student Supervision: Resources for Supervisors & Students, *Center for Development of Teaching and Learning*, 4 (3), 1-15.
- Pole, C. J. (1997). Supervision Of Doktoral Students in the Natural Sciences: Eoneptatrons and Experiences: *Journal of Assessment and Evaluation in Higher Education*, 22 (1), 49-63.
- Powell, S., & Green, H. (2007). *The Doctorate Worldwide*. The Society for Research into Higher Education, SRHE and Open University Press Imprint, 1-16.

- Ray, S. (2007). Selecting a Doctoral Dissertation Supervisor: Analytical Hierarchy Approach to the Multiple Criteria Problem. *International Journal of Doctoral Studies*, 2, 23-32.
- Sadlak, J. (2004). *Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States: Status and Prospects*, eStudies on Higher Education.
- Sofaer, B. (1995). Enhancing Humanistic Skills: An Experiential Approach to Learning about Ethical Issues in Health care. *J Med Ethics*, 21(1): 25-31.
- Thompson, D., Kirkman, S., Watson, R., & Stewart, S. (2005). Improving Research Supervision in Nursing. *Nurse Education Today*, 25(4), 283-290.
- Toncich, D. J. (2006). *Key Factors in Postgraduate Research: A guide for Students*, Christobel Engineering, Australia Brighton.
- Vilkinas, T. (2008). An Exploratory Study of the Supervision of Ph.D/ Research Students Theses. In *Innov High Edu*, 32, 297-311.
- Wiscer, G. (2005). *The Good Supervisor: Supervising Postgraduate and Undergraduate Research for Doctoral Theses and Dissertations*. Palgrave Macmillan.
- Ylijoki, O. (2001). Masters Thesis Writing From A Narrative Approach, *Journal Of Studies In Higher Education*. 26 (1), 21-34.
- Zhao, C., Golde, C. M., & McCormick, A. C. (2005). More than a Signature: How Advisor Choice and Advisor Behavior Effect Doctoral Student Satisfaction, Paper Prepared for the Conference of the American Educational Research Association. Montreal, Canada, April 12.

